

YENİDEN DOĞDUM

VERİ TOPLAMA RAPORU

YENİDEN DOĞDUM

TRANS DANIŞMA MERKEZİ DERNEĞİ
(T-DER)
VERİ TOPLAMA RAPORU

TRANS DANIşMA MERKEZİ DERNEĞİ (T-DER) VERİ TOPLAMA RAPORU: “YENİDEN DOĞDUM”

Ankara, Eylül 2014

hazırlayanlar: Aras Güngör
Barış Sulu
Deniz Eren Mutlu
Derya Ferhat
Doğa Asi Çevik
Sinem Hun

çeviri: Cansu Yanık
Meryem Magill

editör: Barış Sulu

tasarım: Tennur Baş

baskı ve cilt: Ayrıntı Basımevi, Ostim / Ankara
0 312 394 55 90

Bu kitap Planet Romeo Foundation katkıları ile yayınlanmıştır.
Kitabın içeriğinden hazırlayanlar sorumlu olup
Planet Romeo Foundation'ın görüşlerini yansıtmamaktadır.

T-Der / Trans Danışma Merkezi Derneği

Fevzi Çakmak-ı Sokak, No: 19 Daire: 13

Kızılay / Ankara, Türkiye

T: +90 312 232 38 58 E: dernek@t-der.org

www.t-der.org

YENİDEN DOĞDUM

TRANS DANIŞMA MERKEZİ DERNEĞİ
(T-DER)
VERİ TOPLAMA RAPORU

İÇİNDEKİLER

1	TRANS DANIŞMA MERKEZİ DERNEĞİ (T-DER)	7
----------	--	----------

2 **GEÇİŞ SÜRECİ**

A. Trans Bireylerin Geçiş Süreci	13
<i>Doğa Asi Çevik - Aras Güngör</i>	
B. Trans Bireylerin Geçiş Sürecinde Medikal ve Hukuki Adımlar	17
<i>Deniz Eren Mutlu</i>	
C. Trans Bireylerin Geçiş Süreci ve Hukuka Genel Bir Bakış	21
<i>Sinem Hun</i>	
D. T-Der'de İlk Yılımız Böyle Geçti...	33
<i>Barış Sulu</i>	

3 **VERİ TOPLAMA RAPORU — “YENİDEN DOĞDUM”**

Hazırlayan: Sosyolog Derya Ferhat

Giriş	41
Metodoloji	45
Birinci Bölüm: Demografik Bilgiler	47
İkinci Bölüm: Çocukluk Dönemi ve Toplumsal Tutumlar	53
Üçüncü Bölüm: Sağlık	61
Dördüncü Bölüm: Hukuk	69
Sonuç Yerine	77

4	KAVRAMSAL ÇERÇEVE	81
----------	--------------------------	-----------

TRANS DANIŞMA MERKEZİ DERNEĞİ (T-DER)

“Transseksüel bireyler, trans geçiş sürecinde hukuki, tıbbi ve sosyal sorunlarla baş etmek zorunda kalıyor.”

➤➤ TRANSSEKSÜEL BİREYLER, trans geçiş sürecinde hukuki, tıbbi ve sosyal sorunlarla baş etmek zorunda kalıyor. Trans bireyler bu süreçlerde birçok insan hakları ihlaline uğruyor. Trans geçiş süreci her trans birey için farklılık göstermekte. Yaőı, hukuki durumu, medeni hali, ekonomik koşulları farklı olan trans bireyler için geçiş sü-

recinin bireysel olması ve trans bireylere bu farklılıkları gözeterek danışmanlık verilmesi gerekmekte.

Trans bireyler geçiş süreçlerini gerçekleştirmek için bir takım dava süreçlerinden geçiyorlar. Ancak trans bireylerin dava başvurusunu eksik veya yanlış yapması nedeniyle süreci daha da uzatıyor. Bu aşamada hukuk danışmanlığı önemli bir ihtiyaç halini alıyor.

Trans bireyler hastane süreçlerinde nereye gideceklerini, gittikleri yerlerde sağlık personeline karşı haklarını bilmiyor. Çoğu zaman trans bireyler doktorları eğitmek zorunda kalıyor. Ameliyat süreçlerinde nelerle karşılaşacaklarını bilmiyorlar ve tüm bu süreçleri el yordamıyla, kendi kendilerine öğrenmek zorunda kalıyorlar.

Trans Danışma Merkezi Derneği (T-Der) bu ihtiyaçlardan yola çıkarak;

- Trans geçiş sürecinde yaşanan çatışmaların çözümünde yardımcı olmak, danışmanlık vermek,
- Geçiş sürecinin hukuki ve tıbbi aşamalarını izlemek ve kolaylaştırmak,
- Hukuki ihtiyaçları danışmanlar ve avukatlar aracılığıyla karşılamak,
- Sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak,
- Trans geçiş sürecinde yaşanan ayrımcılıkları raporlamak,
- Trans geçiş sürecinde çalışan sağlık personelinin trans bireyler konusunda bilgilendirmek,
- Trans bireyler arasında dayanışma ağı kurarak trans geçişi ile ilgili deneyim aktarımını sağlamak,

- Trans geçiş sürecine dair doğru bilgiyi yaygınlaştırmak

amacıyla çalışmalarına 2013 yılının Temmuz ayında Ankara’da başladı.

T-Der trans bireylere yüzyüze, telefon yoluyla, e-mail yoluyla ve sosyal medya kanalları aracılığıyla danışmanlık vermektedir.

Derneğimize başvuran danışanlara verilen hizmetler:

- Danışanın kişisel hikayesi dinlenerek geçiş sürecindeki ihtiyaçları belirlenir,
- Dava dosyaları hazırlanır, (İsim değişikliği davası, “cinsiyet değişikliği” davası...)
- Güçlendirme toplantılarıyla ameliyat öncesi trans geçiş süreci hakkında bilgilendirilirler,
- Akran eğitimi yoluyla deneyim paylaşımı sağlanır, diğer trans bireylerle iletişim kurmaları için kolaylaştırıcı olunur,
- Sağlık kurumlarına yönlendirilirler, hastane süreçlerinde hangi servislerden tedavi alacakları konusunda bilgilendirilirler,
- Geçiş sürecinde kurumlarda karşılaştıkları ayırımcılıklar raporlanır,

Derneğimizin diğer alışmaları:

- Trans geçiş süreci ile ilgili veri oluşturma
- Medyada görünürlük sağlanması
- Trans Geçiş Rehberi hazırlama
- Sık sorulan sorular kitapçı hazırlama

- Sağlık personelinini eğitme
- Adalet bakanlığı ile lobicilik faaliyetleri yürüterek
- Avukat ve hakimlere trans bireyler ile ilgili bilgilen-dirme yapma
- Trans geçiş süreci ile ilgili fiziksel koşulların iyileşti-rilmesi için Sağlık bakanlığı ile lobicilik faaliyetleri yürütme

Trans Danışma Merkezi Derneği'nin alışma Planı şoy-ledir:

Danışmanlık-Destek: Her yıl cinsiyet değiştirme sürecine başlayan toplamda 100 trans bireye telefonla, internet ze-rinden ve yüz yüze görüşmelerle danışmanlık verilecek.

Raporlama: Her yıl düzenli olarak cinsiyet değiştirme sürecinde yaşanan insan hakları ihlalleri ve ayrımcı uygu-lamalar belgelenerek raporlanacak, davalar takip edilecek ve kitapçık olarak İngilizce ve Türkçe yayınlanarak, ka-muoyuna sunulacak.

Ağ oluşturma: Trans erkekler ve trans kadınlar arasında trans geçiş süreci ile ilgili deneyimlerini birbirlerine akta-racakları, bilgi paylaşımında bulunacakları ve sürdürüle-bilir iletişim ağı oluşturulacak.

Yayın-Kütüphane: Trans geçiş süreci ile ilgili yazılı ve gr-sel yayınlar çıkartılacak, trans bireylerin sağlık, hukuk ve insan hakları alanlarında başvurabilecekleri yazılı ve gr-sel kaynak oluşturulacak. Özelde transseksüellik ve cinsi-yet değiştirme süreci ve genelde LGBT hakları ile ilgili ya-yınlar toplanarak kapsamlı bir kütüphane oluşturulacak.

Konferans: Her yıl cinsiyet geçiş surecindeki öznelerin (trans bireyler, doktorlar, yasa yapıcılar, sivil toplum kurumu temsilcileri) katılacağı, bu alandaki sorunların ve çözüm önerilerinin tartışılacağı ulusal ve uluslararası konferans ve paneller düzenlenecek.

Lobicilik: Cinsiyet geçiş sureci ile ilgili çalışan kamu kurumları, (Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri...) yasa yapıcılar ve milletvekilleri ile görüşülecek ve surecin kolaylaştırılması için lobicilik faaliyetleri yürütülecek.

Uluslararası alışmalar: Trans geçiş sureci ile ilgili uluslararası trans örgütlenmeleri ile ortak çalışmalar ve kampanyalar düzenlenecek, Türkiye ile diğer ülkelerdeki trans geçiş sureleri karşılaştırılacak, iletişim ağları kurulacak.

2A

TRANS BİREYLERİN GEÇİŞ SÜRECİ

DOĞA ASİ ÇEVİK - ARAS GÜNGÖR

“Cinsiyet geçiş süreci transseksüellerin tıbbi, hukuki, psikolojik ve sosyal alanlarındaki değişimlerinin bütününe denir.”

>> CİNSİYET GEÇİŞ SÜRECİ transseksüellerin tıbbi, hukuki, psikolojik ve sosyal alanlarındaki değişimlerinin bütününe denir.

- Bir transseksüel Cinsiyet geçiş süreci yaşamayabilir. Bu onun Transseksüel olmasını değiştirmez.

- Cinsiyet geçiş süreci transseksüellerin bedeni ve görünümünde ne kadar değişiklik isteyeceği ile ilgilidir. Bu planlanan tüm tıbbi operasyonları geçirerek de tamamlanabilir, sadece birkaç değişiklik yapılmasıyla da tamamlanabilir.

- Cinsiyet geçiş süreci iki Şekilde başlatılabilir.

1. İkamet edilen yerin Asliye Hukuk Mahkemesi'ne "Cinsiyet Değişikliği davası açarak,

2. "Cinsel Kimlik Konseyi", Cinsel Sorunları Değerlendirme Heyeti" adları altında toplanan ve bu heyetin bulunduğu bir Tıp Fakültesi Hastanesi'ne başvurarak başlatılabilir.

İkamet edilen yerin Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurulduğunda mahkeme kişiye "Cinsel Kimlik Konseyi'nin" bulunduğunu bir Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk ederek ilgili raporun düzenlenmesini ister.

Hastane sürecinin herhangi bir aşamasında veya sonrasında da İkamet edilen yerin Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurularak, Hastaneden alınan raporla birlikte "Cinsiyet Değişikliği" davası açılabilir.

- Hastane raporu alma ve mahkemesinin sonuçlanması genelde toplam 2 yıl civarında sürmektedir.

- Tıp Fakültesi Hastanesi'nde ilk başvurulan yer Psikiyatri Polikliniği'dir. Takibin büyük bölümü ve raporun hazırlanmasında ağırlığı olan bölüm bu bölümdür.

Psikiyatri doktoru kişiyi aynı hastanede birkaç polikliniğe yönlendirir ve ilgili polikliniklerin görüş bildirilmesini ister.

Bu poliklinikler; “Endokrinoloji, Tıbbi Genetik, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Üroloji, Plastik Cerrahi ve Rekonstrüksiyon Poliklinikleridir.

Kişi bu Polikliniklerde yapılan tetkikler, ilgili raporlar ve doktorların görüşlerinden oluşan dosyayı Psikiyatri doktoruna teslim eder.

Psikiyatri doktoru kişinin ilgili raporlar ve doktorların verdiği görüşler sonucunda kendi gözlemlerini de ekleyerek kişiyi “Cinsel Kimlik Konseyi”ne çıkarır. Genelde bu ilk konseyde “Hormon kullanılması” kararı çıkar. Kişi bu kararlar birlikte “Endokrinoloji” bölümüne gider ve Endokrinolog kontrolünde 6 aylık bir hormon kullanım süreci geçirir.

Bu süreçte sağlık yönünden herhangi bir sorun yaşanmazsa ve kişi hormon kullanımını ile ilgili değişikliklere pozitif cevap verdiğinde, psikiyatri doktoru kişiyi ikinci konseye çıkarır.

İkinci Konsey’de “Cinsiyet değişikliğinin “Ruh ve fizik sağlığı açısından zorunlu olduğu ve hormon kullanması sebebiyle üreme yeteneğinden yoksun olduğuna dair bir rapor düzenlenir.

Kişi almış olduğu bu rapor ve mahkemenin vermiş olduğu cinsiyet değişikliği kararı ile birlikte cinsiyet deği-

şim için tıbbi operasyonlar geçirebilir. Ayrıca kişi estetik amaçlı operasyonları ise izine tabi olmadan istediği zaman gerçekleştirebilir.

- Cinsiyet değişikliği Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde düzenlenmiştir.

- Cinsiyet geçiş süreci sadece tıbbi ve hukuki bölümden oluşmamaktadır. Kişinin sosyal ve Psikolojik alanlarda da değişimi söz konusudur. Kişinin kullanmakta olduğu tuvaletten, giymiş olduğu kıyafetlere, kişisel bakıma ve sosyalleştiği alanın değişmesine kadar birçok alanda değişiklikleri kapsamaktadır.

- Cinsiyet geçiş süreci ile ilgili bu süreci takip eden Tıp Fakültesi Hastaneleri ve İlgili davalara bakan Asliye Hukuk Mahkemeleri'nde tek tip kararlar ve uygulamalar yoktur. Bu uygulamalar ve kararlar Hastaneye, Mahkemeye ve yaşanan yere göre değişiklikler göstermektedir. Sosyal yaşamdaki değişiklikler ve Psikolojinin etkilenmesi de yaşanan şehirlere ve bulunan sosyalleşme alanlarına göre farklılıklar göstermektedir.

2B

TRANS BİREYLERİN GEÇİŞ SÜRECİNDE MEDİKAL VE HUKUKİ ADIMLAR

DENİZ EREN MUTLU

“Kimlik değişim sürecinde kişi öncelikle bir eğitim ve araştırma hastanesinin psikiyatri bölümüne başvurarak Medeni Kanun Madde 40’ta istendiği üzere...”

>> KİMLİK DEĞİŞİM SÜRECİNDE kişi öncelikle bir eğitim ve araştırma hastanesinin psikiyatri bölümüne başvurarak Medeni Kanun Madde 40’ta istendiği üzere ‘... ruh sağlığı açısından zorunludur’ kısmını halletmek için psikiyatrik sürece başlar.

Psikiyatri süreci içerisinde doktorlar kişiden hastanenin ENDOKRİNOLOJİ (hormonal düzey ve hormon kullanımı için), JİNEKOLOJİ (kadın bedeninden erkek bedeni-ne geçiş), ÜROLOJİ (erkek bedeninden kadın bedenine geçiş), GENETİK (kromozom kontrolü için DNA testi), PLASTİK CERRAHİ (geçiş ameliyatlarının yapımı) bölümlerine gitmesini talep eder. Bu bölümlerde yapılan muayenelerle birlikte kişi ortalama 6 ay sonrasında (bu süre kişiden kişiye değişiklik gösterebilir, daha uzun da olabilir) hormon kullanımına uygundur kararı alır ve hormona başlar. Ortalama 6 aylık bir süre sonra, yani başlangıçtan ortalama bir yıl sonrasında da bulunduğu ilde, yani ikamet adresinde dava açması önerilir. Kişi davasını ‘isim ve cinsiyet tashihi’ davası olarak ya da sadece ‘cinsiyet tahsisi’ davası olarak da açabilir.

Mahkeme süreci başladıktan sonra hâkim, öncelikle hastaneden resmi olarak kişi hakkında bilgi alır. Bu bilgi resmi olarak hastane ve mahkeme arasındaki resmi yazışmalar kanalıyla yapılır. Mahkeme raporu inceledikten sonra kişiye ‘ameliyat olur’ izni verir. Daha sonra kişi öncelikle Histerektomi ve Bilateral Salpingooferektomi ameliyatı (rahim ve yumurtalık alımı) ya da vajina yapımı ameliyatı (erkekten kadına geçiş) olur. Bu arada bazı durumlarda izne gerek kalmadan da kişi mastektomi (kadından erkeğe geçişte meme aldırma) ve meme büyütme (erkekten kadına geçişte silikon taktırma) ameliyatı olabilir.

Kişi Histerektomi ve Bilateral Salpingooferektomi ameliyatı ya da vajina oluşumu ameliyatı olduktan sonra üremeden yoksun olduğuna dair aldığı raporla tekrar mahkemeye çıkar ve hâkim inisiyatifine göre falloplasty ameliyatı

(kadından erkeğe geçişte penis oluşturma) olmadan da kimliğini değişimini gerçekleştirebilir. Ama bunun aksine hâkim, falloplastı ameliyatının yapılmasını da isteyebilir.

Mahkeme ‘cinsiyeti değiştirmeye’ karar verdikten sonra dava dilekçesinde isim tahsisi talebi varsa, hâkim inisiyati-fine bağlı olarak, yeni bir dava açmadan isim değişikliğine karar verir. Eğer bu talebi hâkim reddederse kişi ‘kesinleşmiş cinsiyet değiştirme kararı’ ile isim değiştirme davası açar ve çoğunlukla bu dava tek celsede karara bağlanır.

Son olarak, kimlik değişiminden sonra kişi, bir dilekçe ve hakkında verilmiş mahkeme kararıyla resmi kurum ve kuruluşlara başvurarak adının ve cinsiyetinin düzeltilmesini talep eder.

TRANS BİREYLERİN GEÇİŞ SÜRECİ VE HUKUKA GENEL BİR BAKIŞ

SİNEM HUN

“Trans bireyin geçiş döneminde karşılaştığı psikolojik ve tıbbi süreçlerin yanında bir de, kaçınılmaz olarak, hukuki süreç vardır.”

>> TRANS BİREYİN GEÇİŞ DÖNEMİNDE karşılaştığı psikolojik ve tıbbi süreçlerin yanında bir de, kaçınılmaz olarak, hukuki süreç vardır. Bu proses, sağlıktan sosyal güvenliğe, askerlikten cinsiyet geçişin sonlanmasını da kapsayacak şekilde yatay ve dikey tüm işlemlerin toplamı olarak tanımlanabilir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinde ise bu hassas dönem trans bireyin maddi ve manevi

bütünlüğünün korunması ve toplumdaki saygınlığına halledilmeksizin kollanması ilkelerinden hareketle dizayn edilmediğinden oldukça kendiliğinden ve özensiz bir halde ilerlemektedir. Bu standartlaşmama halinin devam etmesi, tek ve eşit bir uygulamanın süreklilik kazanmaması durumunda var olan sorunların artarak süreceğini tahmin etmek bir kehanet olmasa gerek.

Trans Birey ve Kişi Hakkı

Kişi hakkı 1982 Anayasası ile kişinin yaşam, maddi ve manevi bütünlüğünü koruması ve geliştirmesi çerçevesinde güvence altına alınmıştır. Trans bireylerin “maddi ve manevi varlıklarını geliştirme” haklarıyla ilgili en önemli amir hüküm ise Medeni Kanun madde 40’ta vücut bulmuştur. Bu maddeye göre:

“Madde 40 - Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, iznin verilebilmesi için, istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alıncak resmi sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır.”

Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbi yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmi sağlık kurulu raporuyla doğrulanması halinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir.”

Yukarıda da belirtildiği üzere trans geçiş sürecindeki başvuru trans bireyin “cinsiyet değişikliği” davasından sonuç alması için 18 yaşından büyük, bekâr, cinsiyet geçişinin ruh sağlığı açısından zorunlu olup sürekli olarak üreme yeteneğinden yoksun olması gerekir. Başvurucu eğer bu koşullara haizse cinsiyet geçiş süreci başlar. Bu süreç altı ay ile iki sene arasında değişmekte olup başvuru hem tıbbi hem psikolojik aşamaları doktor ve psikiyatr gözetiminde tamamlar ve uzman raporları ışığında cinsiyetinin mahkemece “değiştirilmesine” karar verilir.

Dolayısıyla trans geçiş süreci ve davaları zincirleme ve birbirine bağlı olup devletin gözetim ve denetiminin sürekliliğinden dolayı kişi hakkıyla doğrudan ilişkili diğer davalardan, örneğin isim değişikliği davası ya da hakarete dayalı tazminat davasından, farklılık gösterir. Bu hukuki ilişkiler bütünündeki süreklilik ve denetim yönleri göz önüne alındığında “cinsiyet değiştirme” davasının en fazla vesayet davasıyla benzerlik arz ettiği gözlemlenmektedir.

Uygulamada ise geçiş süreçlerinin belli bir hukuki standarda kavuştuğunu söylemek mümkün değildir. Cinsiyet geçiş izni kararının niteliği, hükmü tesis eden hâkimin dünya görüşünden davanın açıldığı yerin bir il veya ilçe olmasına kadar fark edebilmektedir. Hatta başvurusunun cinsiyet geçişinin kadından erkeğe ya da erkekten kadına olması dahi kararları etkileyebilmektedir. Başvurusunun veya ailesinin nüfuzu ve/veya sosyal çevresinin de trans bireyin geçiş sürecini doğrudan etkileyebildiği bilgi dâhilindedir.

Yukarıda sözü edilen amir hüküm Medeni Kanununun 40. Maddesinin en “sorunlu” şartının “üreme yeteneğinden

sürekli yoksunluk” olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu şartla Devlet, başvuru trans bireyin erkekliğini veya kadınlığını tescil etmeden önce sterilizasyonunu ön koşul sayarak zürriyet hakkını gasp etmekte ve böylece “gelecek nesilleri korumaktadır”. Dolayısıyla Devlet trans vatandaşını Anayasa ve Uluslararası İnsan Hakları sözleşme ve şartlarıyla da korunan iki haktan biri arasında seçim yapmaya zorlamaktadır: Başvuru ya o çok istediği mavi ya da pembe kimliğe “kavuşacak” ya da çocuk yapma ve üreme yeteneğini koruyacak ancak “tanınmamış” kimliğiyle yaşamaya mecbur olup hayatının her alanındaki kaosa boyun eğecektir. İki hakkın birlikte ve aynı anda trans vatandaş tarafından kullanılması Devlet için mümkün değildir. Hâlbuki Devletin bu uygulaması ve anlayışı açıkça hem kanun önünde eşitlik ilkesinin hem de kişinin dokunulmaz ve devredilmez kişi hakkının kanun eliyle ihlalidir.

Maalesef bu uygulamanın hukuksuzluğu, trans başvurular “üreme yeteneğinden sürekli yoksunluk” şartını ya hormon kullanarak ya da merdiven altı ameliyatlar yoluyla yerine getirdikleri için açılan “cinsiyet değiştirme” davalarında çok da tartışılmamıştır. Bu tartışmayı AİHM nezdinde yapan bilgimiz dâhilindeki tek örnek Mersinli bir trans başvurusunun açtığı davadır. Hem AİHM’in zorunlu kısırlaştırmayı hukuki zorunluluk olarak düzenleyen davalı üye devletleri mahkûm ettiği kararları¹ hem de alınan son duyurular davanın trans başvuru lehine sonuçlanacağı yönünde de yürürlükteki kanunun bu bölümünün değişip değişmeyeceği ve Devletin bu karar doğrultusunda bir yasa değişikliğini gündemine alıp almayacağı karar açıklandıktan sonra görülecektir.

AİHM ise konuyu AİHS'nin 8. Maddesi çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu maddeye göre:

“Madde 8: Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir”

Dolayısıyla trans birey yeniden cinsiyet tayini sürecindeki tüm taleplerini özel hayata saygı maddesine dayandırabilmektedir. Bu kapsamda AİHM yeniden cinsiyet tayini ameliyatı, ad ve kimlik değiştirme konularında imzacı devletlere içtihatları yoluyla çeşitli yükümlülükler getirmiştir.

AİHM B vs. Fransa (1992), Sheffield ve Horsham vs. Britanya (1998), Goodwin vs. Britanya (2002) ve Grant vs. Britanya (2003) kararlarında kişinin doğum belgesinin tercih ettiği cinsiyete göre değiştirilmemesini Sözleşmenin 8. Maddesinin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir. Bu kararlarla AİHM, trans bireylerin cinsiyet değişiminin tanınmasını yasal olarak şart koşmuş ve imzacı devletlere bu yükümlülüğü getirmiştir. Yani hiçbir imzacı devlet trans bireyin cinsiyet durumunu hukuki platformda, bilerek ya da yasal boşlukları bahane ederek, düzenlememe yoluna gidemez ve böylece bireyin hayatının her alanında kaos yaşamasına neden olamaz.

Mahkeme aynı zamanda trans bireyin cinsiyet değişikliğinin her türlü kimlik belgelerinde (nüfus cüzdanı, ehliyet, oda kimlik kartları vs.) tanınmasını imzacı devletin yükümlülüğünde saymıştır. Mahkemenin B. vs. Fransa ve Goodwin vs. Britanya kararları mahkemenin bu tutumunun somutlaştığı kararlardır. Bu bağlamda cinsiyet değişikliğinin sadece nüfus cüzdanlarında değil kişiyle

ilgili tüm belgelerde değiştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde trans birey sosyal hayata katılamayacak iş, sosyal güvenlik, eğitim gibi en temel haklarından yoksun bırakılmış olacaktır.

Öte yandan Türkiye’de 2004 yılından beri yasal zorunluluk olan ve Medeni Kanun madde 40’ta yer alan kısırlaştırma şartı AİHM içtihatları ve genel prensiplerine açıkça aykırıdır. Mahkeme, devletin bireyin hayatına bu kadar güçlü ve geri dönülemez biçimde müdahale etmesini açıkça AİHS’nin 8. maddesinin ihlali saymaktadır. Mahkemenin bu mantığından yola çıkan Avusturya Yüksek İdare Mahkemesi 2009 yılında zorunlu ameliyatın cinsiyet ve ad değişikliği için ön koşul olmadığına karar vermiştir. Aynı şekilde 2005 yılında Almanya Federal Yüksek Mahkemesi de “cerrahi müdahalenin, cinsiyeti değiştirmenin önkoşulu olmasının giderek artan şekilde sorunlu bulunduğunu ve artık uzmanlar arasında kabul görmediğini” belirterek AİHM içtihadının işaret ettiği şekilde karar vermiştir. Ayrıca AİHM bu türden fiziksel prosedürlerin ön koşul olarak trans bireyin önüne konmasının AİHS’de korunan aile kurma hakkının baltalanması anlamına da geleceğini belirtmiştir.

AİHM içtihatlarında devletlerin tam bir yeniden cinsiyet tayinine yol açacak ameliyat olma imkânını sağlamasını pozitif bir yükümlülük olarak tesis etmiştir. Bu yüzden trans bir bireyin istek ve ihtiyaçlarına bağlı olarak, örneğin hormon tedavisine, yeniden cinsiyet tayini ameliyatına ya da kalıcı epilasyon ve ses eğitimi gibi diğer tıbbi müdahalelere erişiminin olması gerekmektedir. Tedavinin söz konusu çoğu kişi için anlamlı bir yaşamı mümkün kılacak tıbbi

bir gereklilik olduğunu kabul etmek önemlidir. Bu yükümlülüğe ek olarak devletler başarılı sonuçlar elde edebilmek için tedaviyi bireyin ihtiyaçlarına göre de uyarlamalıdır.²

Ayrıca, AİHM Van Kück vs. Almanya (1997) ve L. Vs. Litvanya (2003) kararlarında devletlerin sigorta planlarının da yeniden cinsiyet tayini ameliyatını da içeren bilimum “tıbben gerekli” tedavileri kapsamını açıkça zorunlu kılmıştır. AİHM’in getirdiği bu standardın, Türkiye’nin de içinde olduğu, tüm Avrupa Konseyi üyesi devletlerde uygulamaya konması zorunludur. Her ne kadar AB üyesi devletlerdeki trans bireyler devletin sağlık sigortası kapsamında ameliyat masraflarının karşılanmasını reddetse-ler de AB dışı Avrupa Konseyi üyesi devletlerde durumla ilgili bilgi eksikliği olduğundan devletler üzerinde gerekli ve hukuki baskı kurulamamaktadır. Türkiyeli LGBTT örgütlerinin, AİHM içtihadıyla zorunluluk haline gelmiş bu uygulamanın Türkiye Devletince hayata geçirilmesi için ısrarlı ve sürekli kampanya yürütmeleri, Devletin isteksizliği veya uygulamayı reddetmesi halinde de konuyu ulusal ve uluslararası platformlara taşınması bu sorunun aşılmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Trans Birey ve Evlenme Hakkı

Evlilik konusu da trans bireylerin hak gaspına uğradıkları önemli alanlardan biridir. Evlilik Anayasada ayrıca ve açıkça tanzim edilmiş bir hak olmayıp dolaylı olarak aile kurumu başlığı altında düzenlenmiştir. 41. Maddede şu şekildedir:

“MADDE 41 - Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı

ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.”

Evlilik ile ilgili doğrudan düzenleme ise Medeni Kanunda yapılmış ve yine bu kanunda evlenmenin usul ve esasları hüküm altına alınmıştır. Medeni Kanunun 134. Maddesi açıkça sadece kadın ve erkeğin birbiriyle evleneceğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de sadece heteroseksüel evlilikler yapılabilir. Madde şu şekildedir:

“Madde 134 - Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar.”

Ancak Türkiye’nin de imzacı olduğu AİHS’de ise evlilik açıkça insanın temel bir hakkı olarak tanınmaktadır. AİHS’nin 12. Maddesi şu şekildedir:

“Madde 12 - Evlenme hakkı: Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir.”

AİHS’nin 12. maddesi her ne kadar hakkın kullanılmasını ulusal yasalara bağlasa da bu, evlilik hakkının varlığını ve öne sürülmesini engelleyen bir şart değildir. Bu düzenlemeye göre evlilik bireye özgülenmiş bir hak olup partnerinin cinsiyeti, cinsiyet kimliği veya cinsel yöneliminden arîdir. Dolayısıyla her iki düzenleme arasındaki fark şudur: Evlilik AİHS’ye göre temel bir insan hakkıyken ulusal mevzuatta evliliğin, Anayasada da düzenlenmemesinden yola çıkarak, bir tür idari prosedür olarak görüldüğü öne

sürülebilir. Bu iki madde arasındaki ilişki ve etkileşimin ne ve nasıl olması gerektiği ise Anayasanın 90. maddesinde tanzim edilmiştir. Bu maddeye göre usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükmü esas alınır. Buradan yola çıkarak denebilir ki evlilik her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı için bir haktır ve bu hakkın tüketilmesinde idari ve hukuki engeller çıkarmak hukukun ihlali anlamına gelmektedir.

Notlar

1. Bkz. B. Vs. Fransa, 25 Mart 1992 tarihli AİHM kararı, Sheffield ve Hors- ham vs. Birleşik Krallık 30 Temmuz 1998 tarihli AİHM kararı, Chrtine Goodwin vs. Birleşik Krallık 11. Temmuz 2002 tarihli AİHM kararı.
2. İnsan Hakları Komiseri'nin 29 Temmuz 2009 İnsan Hakları Raporunun "İnsan Hakları ve Cinsiyet Kimliği" Bölümünden, Avrupa Konseyi, Stras- bourg, 2009.

* Avukat Sinem Hun'un bu yazısı Aras Güngör tarafından yayına hazır- lanan ve Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği Tarafından 2012 yılında yayınlanan *Trans Erkek, Kadından Erkeğe Transeksüellerin De- neyimleri* kitabından alınmıştır.

2012'DEN SONRASI...

Yukarıdaki değerlendirme ve veriler 2012 yılına ait olup geçen iki yıllık süreçte trans bireylerin kişi hakları, sağlık ve sosyal güvenlik hakları, evlenme haklarının iyileştiğini; askerlik mevzuatından kaynaklanan sorunların ortadan kalktığını söylemek maalesef mümkün değildir. Türk Me- deni Kanunu'nun 40. Maddesi hiçbir şekilde değişmemiş

olup keyfi ve standart dışı uygulaması Türkiye'nin dört bir yanında devam etmektedir. Örneğin, 2014 yılı itibariyle Trans Danışma Merkezi Derneği'nce izlenen 130 trans danışan dosyasının hiç birinin birbiriyle benzerlik göstermemesi sürecin hukuki anlamda yeknesaklaşmama sorunun sürdürüğünün bir göstergesidir.

Öte yandan, yukarıdaki değerlendirme yazısında değindiğimiz Mersin'deki Y.Y davası halen AİHM önündedir; ancak Y.Y bu sürecin uzunluğuna dayanamayarak 2013 yılında "üreme yeteneğinden sürekli yoksunluk" şartını yerine getirerek yeniden "cinsiyet değiştirme" davası açmış ve bu sefer davasını kazanarak nüfusta cinsiyet hanesini değiştirmiştir.

Bir başka gelişme ise Türkiye'de olduğu gibi başka ülkelerde de yasal tanınmanın bir ön şartı olarak öne sürülen "evli olmama şartı ile ilgili yaşanmıştır. AİHM, Hamalainen v. Finlandiya kararında (Başvuru no:37359/09) Finlandiya'nın trans bireylerin yasal tanınması için şart koştuğu "evli olmama" şartını yerine getirmek için evliliğini sona erdirmeyi reddeden evli bir trans kadının başvurusunu reddetmiş ve bu şekilde boşanmaya zorlanmasının temel bir insan hakkı ihlali olmadığı yönünde trans bireyleri ve hak savunucularını hayal kırıklığına uğratan bir karar vermiştir.

Trans bireylerin sağlık ve sosyal güvenlik hakları çerçevesinde de kayda değer iyileşmelerin sağlandığını söyleyebilmek mümkün değildir. Yukarıdaki değerlendirmede de değinildiği üzere AİHM içtihatlarına göre geçiş süreci ameliyatlara bedelsiz erişimin sağlanması devletlerin pozitif

yükümlülüğü kapsamında olmasına rağmen SGK gerek Sağlık Uygulama Tebliği'nin geçiş süreci operasyonlarına açıkça yer vermemesini ve Kasım 2013 tarihli genelgesi gerekçe göstererek bu ameliyatların karşılanması noktasında güçlük çıkarmaktadır. Öte yandan, ameliyat giderleri devlet tarafından karşılanırsa dahi bu hizmeti, yani trans erkek ve trans kadınların genital operasyonlarını devlet hastanelerinde gerçekleştirebilecek donanım ve kapasitede yeterli doktor ve sağlık görevlisi bulunmamaktadır.

Buna paralel bir şekilde emeklilik hakkı ve özlük işlemlerin uygulanması, baba veya anneden trans kadına yetim aylığı bağlanması gibi konularda da Devletin kötü uygulamaları devam etmektedir. Bu konuda, geçtiğimiz aylarda Hürriyet gazetesinde Şükrü Kızılot'un da köşesinde yer bulan nüfusta cinsiyet hanesini değiştiren trans kadının ancak dava yoluyla babasından gelen yetim aylığına hak kazanabildiği ile ilgili haber bir süre de olsa dikkatleri bu konuya çekmiştir.

2014 yılının son sözü niyetine: Geçiş sürecindeki trans bireylerin durumu transseksüellik ve trans öznellikler arasındaki ara açıldıkça büyük olasılıkla daha da karmaşık hale gelecektir. Dolayısıyla şimdiden trans dostu bir geçiş süreci ve transların temel haklarının savunulması üzerinden pozisyonlanmak, bu yöndeki talepleri dillendirmenin ötesine de geçerek stratejik davalama, dava izleme ve hukuki raporlama gibi "hukuki mücadele araçları"nı olabildiğince devreye sokmak gerekir.

2D

T-DER'DE İLK YILIMIZ BÖYLE GEÇTİ...

BARIŞ SULU

“Cinsiyet geçiş süreci ile ilgili el yordamı ile ulaşılan bilgileri toplamak, kurumsal bir yapı olarak ilerlemek için 2013’ün Mayıs’ında fikirlerimizi ortaya dökmiştük.”

>> BİR YIL GEÇMİŐ BİLE...

Cinsiyet geçiş süreci ile ilgili el yordamı ile ulaşılan bilgileri toplamak, kurumsal bir yapı olarak ilerlemek için 2013’ün Mayıs’ında fikirlerimizi ortaya dökmiştük. Doğa Asi, Deniz Eren, Aras ve ben ilk konuşmalarımızı, örgüt-

lenme isteğimizi Haziran ayında kâğıda dökme ye başladık ve sosyal medya ile duyurduk.

Türkiye’de transseksüel bireylerin yasalarla düzenlenen tek hakkı olan cinsiyet değiştirme sürecini çalışacaktık. (Türk Medeni Kanunu Madde 40) Nokta atışı olacaktı çalışmalarımız yani, hem çok büyük bir ihtiyaç olduğunu kendimizden biliyorduk hem de bu alanla ilgili çalışmak için çok geç bile kalınmıştı. Şimdiye kadar trans politikası ile ilgili seks işçiliği ve nefret suçlarının dışında yer bulamayan bu önemli gündem yaklaşık 40 yıldan beri yasalarca düzenlenmekteydi. Diğer LGBT örgütlerin tüzüklerinden ve çalışmalarından destek alarak tüzüğümüzü şekillendirdik ve 22 Temmuz 2013’te Ankara Dernekler İl Müdürlüğü’ne başvurduk. Çekinceliydik öncelikle, ya tüzüğümüzü onaylamazlarsa, genel ahlak duvarlarına biz de çarparsak? Beklediğimiz yanıt 3 hafta gibi kısa sürede geldi ve tüzüğümüz onaylanmıştı, transseksüel kelimesine alışmış demek ki Ankara Dernekler İl Müdürlüğü dedik ve kendimize ofis aramaya başladık. Yaklaşık 2 aylık süreçte ofisimizi tutabildik, Trans dediğimizde suratımıza bön bön bakanlar mı istersin, dernekler çok gürültü yapıyor, önceki kiracılar da dernekçiydiler, hergün halay çekiyorlardı vermiyorum kusura bakmayın diyenler mi, uzun uğraşlar sonucu terası ve konumu bizi cezbeden ofisimizi tutabildik, Adliye’ye ve Hacettepe Üniversitesi Hastanesi’ne yakın olması da başka bir artı elbette, bir asansörümüz olsa çok iyi olacak ancak ne yazık ki merdivenler, merdivenler...

Kurulduğumuz duyulduğu andan itibaren danışanlarımız da bize ulaşmaya başladı, ofisimiz yokken evde ya-

pılan toplantılar ile danışanlarımızın isim ve “cinsiyet değişikliği” davalarını açmaya, hastane süreçlerini izlemeye başladık. Derneğin içini de imece usulü ve Sivil Düşün AB Programı’ndan aldığımız destek ile döşemeye giriştik, toplantı masamız, bir bilgisayarımız, yazıcıımız, telefonumuz, çalışma masalarımız ve sandalyemiz olduktan sonra kimse tutmasındı bizi. Kitaplıklarını ve sandalyelerini bağışlayan ve bize kira desteğinde bulunan Kaos GL Derneği’nin yanı sıra koskocaman bir buzdolabı bağışlayan arkadaşımız da oldu. Pencerelerimizi yenileyerek güvenliğimizi arttıran Front Line Defenders’a da unutmamak lazım, Ankara’nın kışında hızır gibi yetiştirtiler. Kütüphanemiz için de bireysel bağışların yanında Sel Yayıncılık ve Yapı Kredi Yayınları desteklerini esirgemediler. Logomuzu tasarlayan Tennur’a ve logomuz için güzel önerilerini bize sunan Pelin ve Güngör’e de öpücük yollamazsam olmaz.

Derneğin tek amacı transların davalarını açıp, hastane süreçlerini takip edip, kimlik renklerini değiştirmek elbette değil, bu süreçlerinin nasıl işleyeceğini anlatmak, bu süreçleri kolaylaştırmak ve diğer translarla iletişim kurmalarını, sosyalleşebilmelerini sağlayabilmek. Bu nedenle 25 hafta boyunca aralıksız olarak süreceğini tahmin edemediğimiz “Trans Sohbetler” etkinliğini düzenledik. Bu etkinliğimize her Salı LGBTİ bireylerin yanı sıra Sosyal Hizmetler, Psikoloji, Sosyoloji, Tıp Fakültesi gibi bölümlerde bulunan öğrenciler ve öğretim elemanları da ilgi gösterdi. Din, aile, askerlik, cinsel sağlık, LGBTİ kavramlar, açılma, taciz gibi birçok başlığı konuştuk, tartıştık, içimizi döktük... Konuşmaya ne çok ihtiyacımız varmış...

Bu süreçte siyasilerle de görüştük, CHP milletvekili Aylin Nazlıaka'yı TBMM'de ziyaret ettik, bir diğer CHP milletvekili Mahmut Tanal derneğimize gelerek cinsiyet geçiş süreci ile ilgili bilgiler aldı. HDP Çankaya Belediye Eş Başkan Adayı Elçin Öz de seçim çalışmaları çerçevesinde derneğimizi ziyaret etti. Seçimleri de izledik ve kimlik renklerinden dolayı oy kullanmaktan çekinen trans arkadaşlarımızı cesaretlendirdik.

Dünyadaki en önemli LGBTİ çatı örgütlerinden olan TGEU (Transgender Europe) ve ILGA (International Lesbian Gay Bisexual Trans and Intersex Association) üyesi olduk. TGEU'nun Budapeşte'de düzenlediği 5. Trans Konseyi'ne katıldık ve trans aktivistlerle "Dikkat! Okulda Trans Var" filmini izledik.

Şu an sürecini takip ettiğimiz 130 trans danışanımız bulunmakta, bu başvuruların %80'i Ankara dışından gerçekleşti, bu da bize sadece Ankara'da değil Türkiye'nin birçok ilinde faaliyette olduğumuzu gösteriyor. Bu danışanlarımıza akran danışmanlarımızın yanı sıra Avukatımız Sinem Hun da danışmanlık vermekte. Hollanda Elçiliği'nin katkılarıyla da Eylül ayından itibaren Türkiye'de ilk kez Psikolog ve Estetik, Plastik Cerrah uzmanlarımız da danışanlarımıza bir telefon kadar uzakta olacaklar. Bu hattın diğer bir önemi de bir yılın sonunda danışma hattına gelen sorular ile Cinsiyet geçiş sürecinde sık sorulan sorular kitapçığının yayınlanacak olması.

Ayrıca Planet Romeo Foundation'un finansal desteği ile 30 trans birey ile cinsiyet geçiş sürecini görüştük, Eylül ayında bu görüşmeler sonucu oluşturduğumuz ve ilk kez

Türkçede bu kadar kapsamlı geçiş süreci hikâyeleri okuyabileceğiniz “Türkiye’de Cinsiyet Geçiş Süreci” kitapçığını yayınlayacağız.

Önümüzdeki süreçte planladığımız toplantılardan ilki İngiltere Elçiliği’nin finansal desteği ile 4 ilde gerçekleşecek (Gaziantep, İstanbul, İzmir ve Ankara). Bu toplantıların sonuçları bize TMK Madde 40 üzerinde hukukçuların neler düşündüklerini gösterecek ve böylece bu maddenin ayrımcı taraflarını masaya yatırabilmemize olanak sağlayacak ve ileride bu maddenin değişmesi için yapacağımız çalışmalarla trans bireylerin cinsiyet geçiş süreçlerini kolaylaştırmak için attığımız önemli bir adım olacak. Diğer toplantılarımız da Amerika Birleşik Devletleri’nin finansal desteği ile trans akran danışmanlarımız ve avukatımızın Diyarbakır, Gaziantep, Adana ve Mersin’de düzenleyecekleri birer günlük cinsiyet geçiş süreci atölyeleri olacak.

Bu arada transların istihdamı için kapılarını açtığımız T-Kafe yaz boyunca haftasonları sizleri bekliyor. Terasımızda bir çayımızı içmeye, sohbetimizi paylaşmaya hepimizi davet ediyoruz.

İşte şimdi Trans Danışma Merkezi Derneği bir yılını tamamladı. Yayında ve yapımda emeği geçen tüm dostlara teşekkürü bir borç biliriz!

Mottomuzla bitireyim: “Trans Danışma Merkezi trans bireyler için var, çünkü trans bireylerin desteğe, güçlü ve örgütlü olmaya ihtiyacı var.”

3

VERİ TOPLAMA RAPORU “YENİDEN DOĞDUM”

SOSYOLOG DERYA FERHAT

“Transseksüeller var olan “normal” anlayışın dışına fiziksel anlamda en fazla çıkan gruplardan biridir. Bireylerin bedenlerinde yaptıkları değişiklikler, onların çoğunluk tarafından daha çok görölmelerine ve dolayısıyla daha fazla ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep oluyor.”

GİRİŞ

LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) hareketi Türkiye’de son yıllarda iyice görünürlük kazanmaya başladı. Birçok batılı toplumla karşılaştırınca, geç bir döneme denk gelse de politik ve toplumsal alanlarda dile getirilir hale geldi. Bir çatı kavram olan LGBTİ, oldukça geniş bir toplumsal yapıya tekabül etmekle beraber, genel anlamda cinsiyet kimliği üzerinden kendini tanımlayan ve bu sebeple azınlıkta kalan bireylerin örgütlenmesini sağlar.

Bu bağlamda LGBTİ derneklerinin ve aktivistlerinin yaptığı çalışmalar bahsi geçen “azınlığın” anlaşılması ve toplumsal ve politik düzlemlerde var olmaları açısından çok önemlidir. Gündelik hayat içerisinde sıklıkla ayrımcılığa maruz kalan, şiddete uğrayan ve hayatını kaybeden bireylerin temel yaşam haklarını savunmak ve görünürlük kazanmalarını sağlamak toplumsal eşitliğin en önemli parçalarından biri olsa gerek.

Bu çalışmada ise kavramın “T”sine yani transseksüel bireylere odaklanılmaktadır. Transseksüellik sadece ka-

dına ya da sadece erkeğe ait bir kavram değildir. Genel anlamda bireyin kendini karşı cinsten biri gibi hissetmesidir. Bu bağlamda sadece bedensel kavramları karşılamaz, bireyin içsel dünyasında kendini hissettiği durumu ifade eder.

Transseksüeller var olan “normal” anlayışın dışına fiziksel anlamda en fazla çıkan gruplardan biridir. Bireylerin bedenlerinde yaptıkları değişiklikler, onların çoğunluk tarafından daha çok görülmelerine ve dolayısıyla daha fazla ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep oluyor. Özellikle 1990lı yıllarda televizyon ekranlarından “travesti terörü” ve “fuhuş” etiketleriyle toplumsal hafızaya zorla kazınan transseksüeller, toplumun genelinde yaygın olan ahlak kurallarının iyice dışına itildiler. Bu bağlamda 1 numaralı görüşmecinin de deneyimlediği gibi taciz edilmeleri “meşru” bir görünüm kazandı.

“Onun dışında sokakta yürürken kabadayı tipler travesti falan diyor küfrediyorlar cinsiyetçi küfürler anneme falan küfrediyorlar. Bir de şöyle bir şey oluyor dönmem ya ben halkın tabiriyle dönmeyim, ben dönmeyim diye seks işçiliği yapmak zorunda mıyım ikincisi ben dönmeyim diye herkesle yatmak zorunda mıyım? Yani yolda birileri geliyor ve artık hangi cesaretle yapıyorsa merhaba tanışabilir miyiz? Bunu bir biyolojik kadına yapsa bağırır çağırır bunu tahmin edeceğinden biyolojik bir kadına yaklaşamaz en azından bu kadar rahat yaklaşamaz, ben öyle düşünüyorum. Ama ben transım ya biz transız ya sanki ona evet diyeceğimi mi düşünüyorum ne bileyim.” (Z, 2014)

Bununla birlikte trans bireylerin aileleri de genelde toplumun geri kalanından pek de farklı bir konuma düşmüyor. Baskı, yıldırma gibi politikalarla çocuklarını “normalleştirebileceklerini” düşünen aileler, aslında bu bireylerin toplum dışına itilmesinde büyük bir rol oynuyor. Aile baskısı okul ve benzeri diğer kurumların da desteği ile bireyleri var olmak istemeyecekleri biçimlerde yaşamaya sevk ediyor.

Bu çalışmanın önemi ise tam da bu noktada ortaya çıkıyor. En yakınlarından başlayarak ötekileştirme politikalarına maruz kalana trans bireyler için, bir veri tabanı sağlayabilmek ve örgütlenmelerine imkân tanımak amacıyla kurulan Trans Danışma Merkezi Derneği'nin çalışmaları oldukça önemlidir. Benzer süreçleri yaşayacak olanlar için bu çalışma bir anlamda rehber bir görev görüyor. Çalışma alanı ve kişi sayısı her ne kadar dar olsa da deneyim aktarımı açısından kayda değerdir.

METODOLOJİ

Çalışma kapsamında, üç büyük kent ağırlıklı olmak üzere 30 trans bireyle derinlemesine mülakat yapıldı. Bu görüşmeler sırasında, kişilerden rumuzlar istendi. Raporun devamında katılımcılardan yapılan alıntılar bu rumuzlarla anılacaktır. Uygulanan soru kâğıdı beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm kişisel bilgilere ve tanımlamalara ayrılırken, ikinci bölümde görüşmecinin geçmişinden gelen, cinsiyeti ve cinsel yönelimi ile ilgili yaşadığı deneyimler soruldu. Üçüncü bölümde ise cinsiyet geçiş sürecinin sağlık ayağına dair sorular yöneltildi. Dördüncü bölüm hukuki bazı soruları içerirken son bölümde ise araştırmanın geneline dair yorumlar istendi.

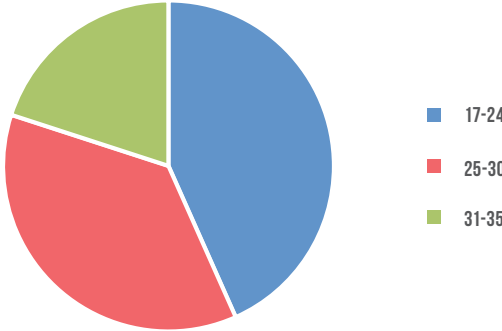

BİRİNCİ BÖLÜM: DEMOGRAFİK BİLGİLER

Birinci bölüm otuz katılımcının demografik bilgilerini içermektedir. Öncelikle yaş aralığından bahsetmekte fayda var. Otuz katılımcının on üçü 17-24 yaş aralığına on biri ise 25-30 yaş aralığına girmektedir. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi bu oldukça genç bir örnekleme göstermektedir.

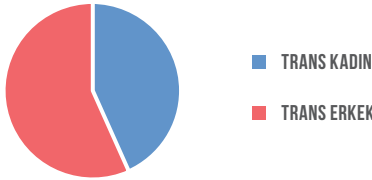
KATILIMCI YAŞ ARALIĞI

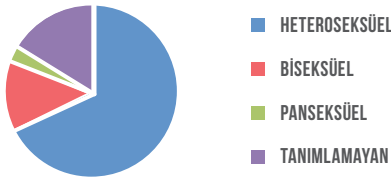

Bu durum cinsiyet değişimi konusunda genç bireylerin görünürlüğünün daha fazla olabileceği anlamına gelebilir. Değişen toplumsal koşullar içinde, eskiye oranla geçiş süreci hakkında bilgi edinmenin daha kolay olmasından kaynaklanabilir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve kullanımının yaygınlaşması bu konuda oldukça etkilidir. Bireyler mekânsal ayrılıkların dezavantajlarını bu sayede en aza indirgeyerek, kendileri gibi başka insanların da olduğunu görüp, bilgi ve deneyim paylaşımını arttırmış olabilirler. Bununla birlikte LGBTİ hakları konusunda çalışan derneklerin sayısındaki artış ve buna bağlı olarak artan toplumsal farkındalık genç kuşağın geçiş süreci konusunda daha aktif olmasını sağlamış olabilir.

CİNSİYET KİMLİĞİ

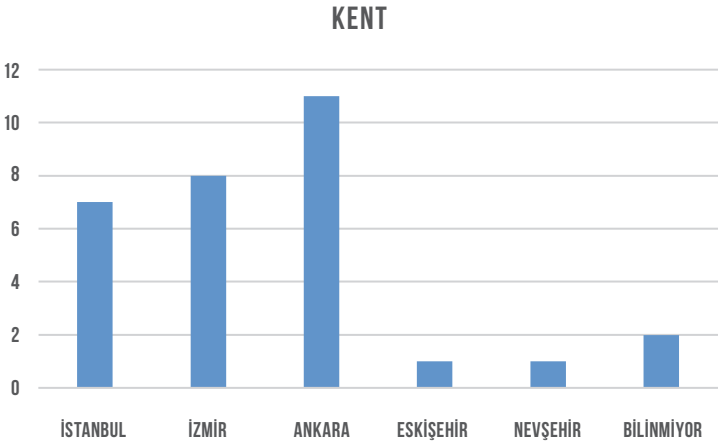

CİNSEL YÖNELİM

Çalışmaya katılanların 13’ü trans kadın iken 17’si trans erkektir. Bu bireylerin büyük çoğunluğu kendini heteroseksüel olarak tanımlamaktadır.

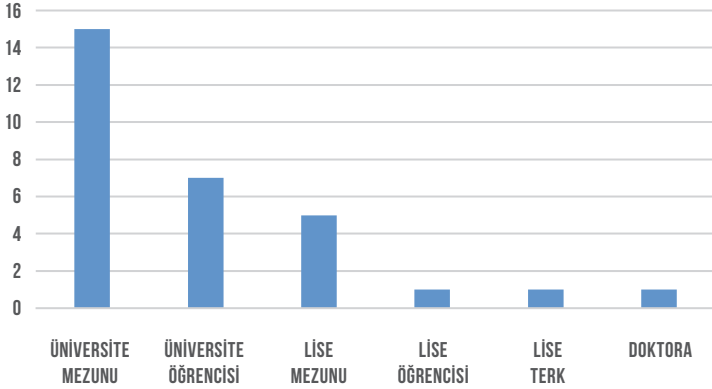
Ayrıca katılımcıların yaşadığı kentler de bize analiz için önemli bulgular veriyor. Örneklemin ülke geneline yayılmadığı akılda tutularak katılımcıların büyük kentlerde yaşadıkları gözlemlenmektedir.

30 katılımcının 26’sı İstanbul, Ankara ve İzmir’de yaşamaktadır. Buna göre büyük kentlerde bireyin anonim kalarak kendi istekleri doğrultusunda yaşamasının diğer Anadolu kentlerine oranla daha kolay olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların çoğu doğdukları ya/ya da ailelerinin yaşadıkları kentlerden ayrılarak, büyük kentlerde yaşamaya başlamışlardır. Bunun yaparken de eğitim, iş gibi önemli konuları bir bakıma “bahane” etmişlerdir. Aşağıda verilen eğitim durumu tablosu bu durumu açıklayıcı niteliktedir. Büyük

kentlerde “kendi gibi olanlar” ile iletişimin kolaylığı, toplumsal olarak bireye verilen rollerden uzaklaşma gibi noktalar da vardır.

EĞİTİM DURUMU

Yukarıdaki tabloya göre çalışmaya katılanların büyük çoğunluğu liseden sonra eğitim hayatına devam etmiştir. Bu durum ailelerin ekonomik yapısıyla ilişkilidir. Fakat belirtmekte fayda var ki üniversite eğitimine erişebilecek imkânları olan bireyler cinsiyet geçiş sürecinde daha aktif olabilirler. Yeterli maddi imkânları olmayan, ailesinden ve diğer toplumsal normlardan kaçmayı başaramamış ve dolayısıyla cinsiyet geçiş sürecine bir türlü dâhil olamamış/edilememiş bireyleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle, bu örneklerden yola çıkılarak trans bireylerin yükseköğrenime katılma ve devam etme oranlarının yüksek olduğu genellemesini yapmak doğru olmayabilir. Yaşamın her alanında olduğu gibi eğitim alanında da trans bireylerin görünürlüğü doğru ka-

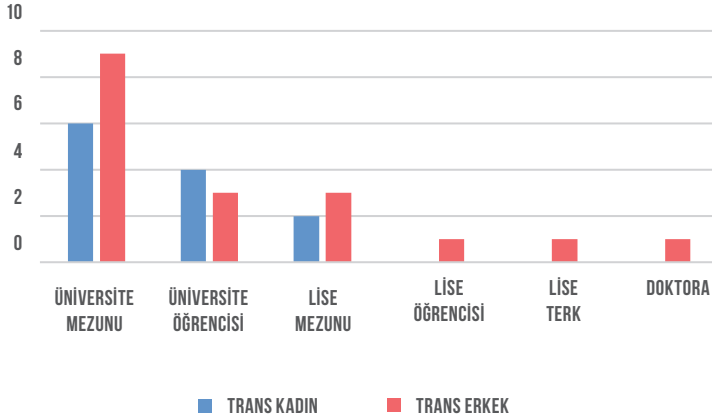
bul edilen normlar altında pek mümkün değildir. Cinsiyeti ve/veya cinsel yönelimi yüzünden eğitim hayatı sakatlanmış bireylerin sayısı oldukça fazladır. Örgün eğitim kurumlarında yaşadıkları şeylerin dışında üniversite yıllarında barınma problemi başta olmak üzere birçok problem yaşamaktadırlar.

“Detaylı olarak değil belki ama ben üniversite hayatımda bir süre kız yurdunda kaldım. Bu benim için çok büyük bir sorundu. Eğitim hayatımda yaşadığım en önemli ayrımcılık buydu. Bunu söyleyebilirim. Transların üniversite de yurtlarda ya da böyle ortaokul, lise aşamasında da olabilir, bu benim için önemli olan sorunlardan bir tanesi. Barınma sorunu.” (Atlas, 2014)

“Orada çok zorluklarım, dışlanmalarım oldu. Üniversite’de kız öğrenci yurdunda kaldım. Bir kız, bu lezbiyen demiş. Ama şöyle bir şey var, düşünüyorum da, adam beni çağırdı, seni atacağız yurttan dedi. Ne ilişki yaşarken ne de başka bir türlü yakalanmışlık yok. Orada başka bir şey de yapmış olabilirim. Kavga etmişimdir, küfür etmişimdir ya da para çalmışım. Öyle bir şeyden mi itham ediliyorum acaba diye düşündüm. Neden yurttan atıyorsunuz dedim. Sen biliyorsun ne yaptığını dedi. Lezbiyen olsam bile, o kızla yatsam bile, dünyanın sonu mu bu. Çok kötü bir şeymiş gibi bahsetti. Çok kötü hissettim. Yurttan attılar beni. Sonra korktular. Bir kötülük yaptılar, duygularımla oynadılar ve sonrasında ne olacağını bilmedikleri için de onlar da korkuyorlardı. Her gördüklerinde kafalarını çeviriyorlardı. Ayrıca benim hakkımda konuşan kızın bunu nasıl kanıtladığını da bilemiyorum. Nasıl bir kişiyi yurttan attırabilirsin. Karşı taraf buna nasıl inandı, bunu da bilemiyorum. Raylar çok ince yani.” (Sarp, 2014)

Ayrıca eğitim durumu ile cinsiyet kimliği karşılaştırması yapacak olursak çalışmaya katılan trans kadınların da trans erkeklerin de üniversite ve üstü eğitimde yoğunlaştığını görürüz.

CİNSİYET KİMLİĞİ VE EĞİTİM DURUMU

Bu durumun sebebi, bireylerin hem yasalarla hem de toplumsal normlarla kısıtlanmış bir şekilde 18 yaşından sonra kendi hayatlarına dair daha rahat karar vermeleri olabilir. Yasalarla belirlendiği üzere, bir bireyin cinsiyet değiştirmek için gerekli adımları atabilmesi için 18 yaşını doldurması gerekmektedir. Buna ek olarak, üniversite eğitimleri sırasında bireylerin geçiş süreci ile ilgili bilgiye ve deneyimlere daha kolay erişebilmesi bir sebep olabilir. Üniversitelerde LGBTİ dernekleri ile kurulan iletişimin fazla olması da önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM:

ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE TOPLUMSAL TUTUMLAR

Bu bölümde katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemlerinde yaşadıkları sosyalizasyon süreçlerine ve cinsiyet geçiş sürecine ilişkin ilk deneyimlerine yönelik bazı analizlere yer verilecektir.

Öncelikle katılımcıların hepsi ilk çocukluk dönemlerinden başlayarak biyolojik cinsiyetleri ile kurdukları ilişkinin toplumun beklentilerinin dışında olduğunu belirtmektedir. Bu dönemlerde normalin pek de farkında olmadıkları ve içgüdüsel olarak kendilerini “kız” ya da “erkek” olarak tanımladıklarını görüyoruz. Trans erkek görüşmecilerden ikisi, 4-5 yaşından itibaren büyüdüklerinde “pipi” sahibi olacaklarını düşündüklerini belirtiyorlar.

“Cinsiyet algımın olmadığı yaşlardı. Bir gün bana “göster” dediler. Diğerleri gösterince anladım ki bende eksik bir şey vardı. Gösteren çocuklar büyüktü. Dedim sanırım bende sonradan çıkacak. O gün bugündür çıkmadı.” (Şimşek, 2014)

“Ben doğduğum günden beri erkektim. Bir gün dayımın oğlu sünnet oldu ben de neden olmuyorum diye kendime sordum. Sorumun cevabı canımı yaktı ve hiçbir zaman kabul etmedim o cevabı... Yanlış hatırlamıyorsam 6 yaşındaydım... O günden sonra geceleri Allah’a dua ettiğimi hatırlıyorum “nolur Allahım bana pipimi geri ver uyandığımda pipim yerinde olsun” diye... Ben erkektim hatta 4 yaşında insanlara ben erkeğim diye bağırduğımı söylüyordum. Cinsel kimliğimi bulmuştum aslında farkında olmadan o yaşlarda... Ama ailem fark etmedi hiçbir zaman...” (Yalnız Adam, 2014)

Ayrıca içinde doğdukları bedenin büyüyünce değişeceğini ve hissettikleri biçimi alacağını düşünenler de var.

“şöyle söyleyeyim ben 5 yaşına kadar kendimi erkek zannediyordum. Biyolojik olarak erkek sanıyorum bir gün kreşte öğretmenler sordu büyüünce ne olacaksın diye, herkese sorarlar ya klasik. Ben de baba olacağım demiştim, o zaman anladım ki biyolojik olarak erkek değilim. Cezaya falan kaldım duvar seyrettim sıkıldım. Ailede de aynı şeyi yaşadım ben dedim ki baba olacağım, olamazsın dediler. Olursun olamazsın bunun tartışması baya bir sürdü orda çözüldü mevzu kafamda. Zaten ilk ergenlik zamanında falan sıkıntı başlıyor yani. Zaten ben 21 yaşına kadar işerken önüme bakmamış birisiyim. 12 yaşındayken bakmak zorunda kaldım bir kere o da yetti bana.” (R, 2014)

R'nin yukarıda paylaştığı deneyim, hem bireyin ilk çocukluk dönemlerindeki hislerini örnekliyor hem de toplumun normlar dışına çıkan bireyleri nasıl cezalandırdığını gösteriyor.

Bu durum, cinsiyet geçişinin “normal” in vurguladığı şekilde sapkınlık ya da hastalık değil aksine bireyin doğasından gelen ve yadsınamaz bir durum olduğunu gösteriyor. Çok küçük yaşlarda herhangi bir cinsiyet algısı olmadığı için, çocuğun kendini algılayışının etkili olduğunu görüyoruz. Üstelik aşağıdaki örnekte de görülebileceği üzere, çocuk o yaşlarda bile kendisini mutlu eden şeylerin oldukça farkındadır.

“Ben 2,5 yaşındaydım bazı insanlar inanmıyor buna 2,5 yaşını nasıl hatırlıyorsun diyor ama ben hatırlıyorum çünkü sünnet günümdü o gün, abimle birlikte sünnet edilmiştik. Şöyle bir şey var abim ağlıyor, bunun sebebini bilmiyorum nedendir, ben çok mutlu oldum, annemde söylüyor sen mutluydun öyle bağırmadın çağırmadın. Sonra etek giydirmişlerdi sünnetten sonra hoşuma gitmişti onu giymek o yaşlarda.” (Z, 2014)

Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki durumun yetiştirme tarzı ile de alakası yoktur. Çünkü toplumdaki aile yapısı heteronormatif kurallar üzerinden çocuğun sosyalleşme alanını kuşatır. Kıyafetlerde, oyuncak seçimlerinde, ev içi yaşam alanlarında yine bu kuralları gözetir.

“Çocukken alıyorlar seni, güzel bir mağazaya götürüyorlar. Kız kıyafetleri, mini mini etekler. Saçlarımda böyle tokalar takılı. Onlarda tabi heves var, çocuk olmuş, napsak, ne etsek, etrafa da gösterecekler, bu bizim kızımız diye. Orada bir şey oluyor yani, onlar seni kadın gibi, kız gibi görüyorlar. Orada çok acı oluyor o deneyim” (Sarp, 2014)

“5 yaşında erkekler tuvaletine girmek için ısrar ediyordum. Kendimi hep erkek hissettim ama trans erkek ola-

rak tanımlayabileceğimi üniversitede öğrendim.” (Mahir, 2014)

Bir başka önemli nokta ise çocukluktan gelen bu hislerin farkındalık yaratma zamanı ve şeklidir. Trans erkek katılımcıların birçoğu, ergenlikle birlikte başlayan bedensel değişimlerden rahatsızlık duyduktan sonra bedensel değişimin gerekliliğini düşünüyorlar.

“Ne hissettiysem onu yaşadım çocukluğumdan beri yani. Ergenlik dönemimden sonra daha çok sıkıntı yaşadım. O zamandan sonra ortaya çıktı. Hani göğüslerin felan. O dönemden sonra biraz sıkıntılı oldu.” (Kuzey, 2014)

Bedensel farklılaşmanın getirdiği yük, geçiş sürecine başlamamış veya yeni başlamış katılımcıların hala hissettiği bir durumdur. Trans kadın bir görüşmeci, sürecin çok başında sakallarını görenlerin bakışlarıyla kendisini kınadığını, ötekileştirmeye çalıştığını aktarır. Trans erkekler için ise göğsü korse ile kapatmaya çalışmak ağır bir yüküdür. Bu sebeple tam da bu dönemlerde değişim için karar almak önemlidir.

Görüşmecilerin büyük bir kısmı ailesine ve arkadaşlarına açıldıktan sonra baskı ve zaman zaman şiddetle yüzleşmiş. Özellikle ailelerde, durumun psikolojik bir hastalık olduğu ve tedavi edilmesi gerektiği eğilimi oldukça yüksektir. Ayrıca bazı görüşmeciler “eşcinsel” sanıldıklarını, bu durumun pek de sıkıntı yaratmadığını belirtirler. Fakat “trans” olduğunu açıkladıktan sonra, bu ılımlı havanın dağıldığı aktarılıyor. Bunun yanında cinsiyet geçişi için gerekli olan operasyonları engellemeye çalışmak gibi bir eğilimden de söz edebiliriz.

“Ben önce 2002 de abime açıldım 2005 de ordudan atılırken babam öğrendi ve peşinden ablam ve annem öğrendi değişik yıllarda. Onlar tabii trans olmayı çok fazla anlamadıkları için belki de direkt ben telaffuz edemediğim için ben erkeklerden hoşlanıyorum ve kadınımdediğim de eşcinsel olarak algıladılar çok kötüydü tepkileri zaman içinde düzeldi.” (Duru, 2014)

Cinsiyet geçiş süreci ile ilgili ilk bilgiler ise genelde arkadaş çevresi ve daha önce bunu deneyimlemiş olan insanlar aracılığıyla edinilmiş. Arkadaşlar aracılığıyla derneklerle iletişime geçen katılımcılar da var. Fakat dikkat çeken bir nokta internet yoluyla edinilen bilgilerin fazlalığıdır. Süreç ile ilgili temel bilgileri sanal ortamdan öğrenip bilginin doğruluğunu yine buradan teyit etmektedirler.

“cinsiyet geçiş süreci ile ilgili 12. sınıfın ortalarında yani bundan 2 yıl öncesinde araştırmaya başladım. Aslında internet üzerinden araştırma yapmaya başladım. Üniversiteyi kazanınca tam kapsamlı bilgi alabilmek için deneklere gitmişim. Derneklerden bilgi aldıktan sonra hastaneye başvurdum.” (Z, 2014)

“Geçen sene araştırmalara başlamıştım, bilgi sahibi oldum tek yer internet sana ortam ve bu süreçle ilgili bilgisi olan birçok arkadaşla konuşmaya başladım onların sayesinde bilgilendim.” (Ali Efe, 2014)

Görüşmecilere trans kimlikleriyle ilgili öncelikleri sorulduğunda verilen çoğu cevap bedensel değişimleri işaret etmektedir. Estetik kaygıları olan görüşmeciler epilasyon yaptırarak ya da göğüs ameliyatı olarak başlangıç yapıyor-

lar. Fakat özellikle trans erkeklerde bu kaygıların daha az olduğu söylenebilir.

“Önceliğim aslında hissettiğim daha doğrusu istediğim cinsel organa sahip olabilmek. Ondan sonra göğüsler hani aslında kimlik renginin pek de bir önemli yok çünkü çevrem biliyor bende kendimi biliyorum kimlik aslında sadece şey hukuki bir süreç onu pek önemsemiyorum ama önceliğim bedenim, önemsedğim şey bednim.” (Z, 2014)

“Öncelikli ilgilerim ait olduğum bir bedene sahip olmak istiyorum, çünkü inanın kendini yarım hisseden bir insan bu hayatta başaracağı şeyler varsa bile ona yoğunlaşmıyor. Elbette bir tam erkek olmak istiyorum, sakallarım çıksın kendimi rahatça ifade edebileceğim kıyafetler giyeyim ama şunu da unutmamak gerek biz hep kendimizi saklayarak yaşıyoruz, ben mesela korse kullanıyorum sırf bir şeyler belli olmasın diye bunun ne kadar rahatsız edici olmasına rağmen o acılı durumu çekiyoruz o kadar sıcak ve soğuk içerisinde..” (Ali Efe, 2014)

Bunların yanı sıra Demet Yanardağ'ın vurguladığı nokta da oldukça önemlidir.

“Ben hormon kullanımını ve estetik değişimleri toplumun dayattığını düşünüyorum. Aslında estetik algısına da karşıyım ama seks işçiliği yapabilmek için estetikler yapmanız gerekebiliyor. Bu translıkla alakalı değil işle alakalı bir durum. Bu aslında birçok trans için bedene yapılan yatırımdır. Bunun yanında vücudunuzdaki bir

uzuv psikolojinizi bozuyorsa değiştirebilirsiniz, bu normal bir durum bence.” (Demet Yanardağ, 2014)

Önemli vurgusu istihdam meselesidir. Trans bireyler toplumsal alanlarda var olamadıkları gibi kendi hayatlarını geındirecek maddi imkânlarla da sahip olamıyorlar. Seks işçiliği dışındaki işlerde ayrımcılığa ve şiddete maruz kalıyorlar. Daha da basiti toplumun normalleştirdiği herhangi bir iş bulamıyorlar. Bu durumda seks işçiliği bir zorunluluk halini alıyor. Bu durumda nadiren de olsa kendi istekleri dışında belli geçiş operasyonlarını yaptırmak zorunda kalabiliyorlar.

Öte yandan, bir iş sahibi olmak için önceliğini nüfus cüzdanı değişikliğine verenler de var. Sahip olmak istediği bedeni resmi olarak gösteren kimliğe sahip olmak hem toplumsal olarak görünür olmayı sağlıyor hem de ekonomik faaliyet göstermelerine imkân veriyor.

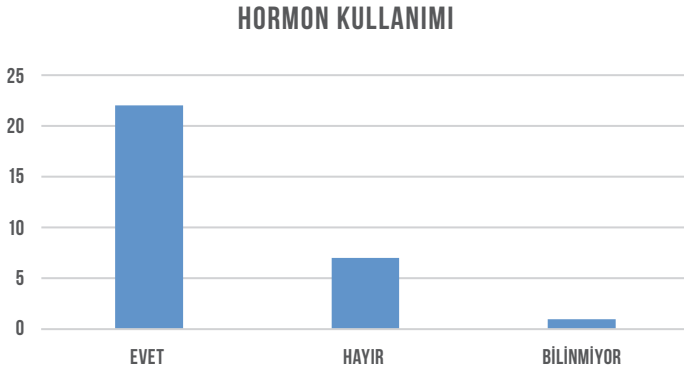
“önemli, yani kimlik benim için çok önemli, özellikle o kimliği çıkarıp gösterirken rahatsızlık duymamak tedirginlik duymamak çok önemli benim için. İş konusunda da çok önemli kimlik. İş başvuruları için çok önemli. Mesleğimle yaptığım işin alakası yok kimliği olursa en azından, estetsiyenim mavi kimliğim olsa benden bir şey beklemezler ama kimliği pembe görüp beni erkek görünce bir sıkıntı oluyor. Direk olmaz diyorlar iş başvurularında.” (R, 2014)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SAĞLIK

Bu bölümde görüşmecilerin geçirdikleri operasyonları ve sağlıkla ilgili diğer konuları anlamaya çalışacağız.

Cinsiyet geçiş sürecine adım atana bireylerin sağlık konusunda yaptıkları ilk şey genellikle hormon kullanmaya başlamak oluyor. Hormon kullanımı hem bedeninde rahat etmeyen bireylerin psikolojik olarak biraz olsun rahatlamalarını sağlıyor hem de erişimi ve kullanımı deneyim aktarımı ile daha kolay oluyor.

30 katılımcıdan 22'si hormon kullandığını belirtiyor. Bu sayının yarısı doktor kontrolünde kullanırken, diğer yarısı bireysel inisiyatif olarak hormona başladığını söylüyor.

“Hormon çok güzel bir şey. Bedenimin değişmeye başlaması, değişiyor olması beni güçlendiriyor. Yani sesimin kalınlaşmasının, gür çıkmasına da etkisi var. Daha az göz hissediyorum üzerimde, daha az fısıltı duyuyorum.”

(Özgür, 2014)

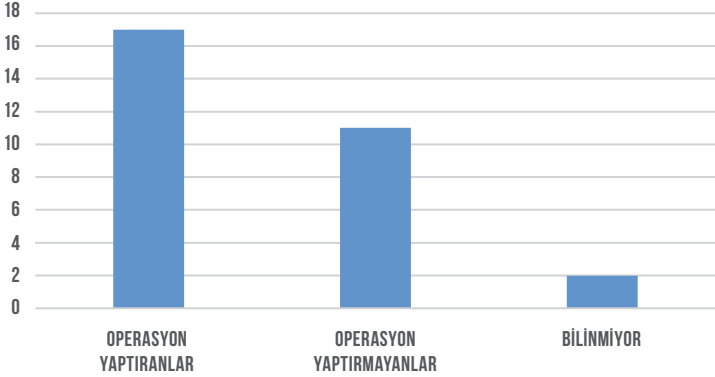
“Cinsiyet geçiş sürecine başladıktan sonra gündelik hayatında ne gibi değişiklikler oldu?” sorusuna verilen diğer cevaplarda hormon vurgusunu görebiliyoruz:

“Huzur oldu, mutluluk... İnsanlar hormon başlayıp ses, sac ve sakal etkisi ile beyefendi demeye başlayınca bende bir özgüven patlaması oldu ki bitince süreç ne olacak bilmem.” (Kerem, 2014)

Görsel anlamda yaşanan değişiklikler, bireylerin kamusal alanlarda daha rahat etmelerini sağlıyor ve bir anlamda üzerlerindeki toplumsal baskıyı nispeten azaltıyor.

Ayrıca katılımcıların 11'i henüz herhangi bir operasyon geçirmemiş. Cinsiyet geçiş sürecine dair ameliyat planları olmakla birlikte, bürokratik işlemlerin tamamlanmasını ya da kendileri için doğru zamanlamayı bekleyen görüşmeciler de var.

CERRAHİ OPERASYON

Hormon tedavisi dışındaki diğer sağlık konularında da arkadaş tavsiyesi önemli bir yer tutuyor. Daha önce deneyimlenmiş doktorlar ve hastaneler tercih ediliyor. Bu bağlamda, ilerleyen yıllarda trans bireylerin sağlıklı ve huzurlu koşullarda bu işlemleri tamamlamaları için bir veri tabanı oluşturmak elzemdir. Böylece hem iyi koşulları olan hastane ve doktorlara başvurularak süreç sağlıklı atlatılır hem de transfobik ve ayrımcı tavırları olan hastane ve doktorlar için önlemler alınabilir.

Cerrahi operasyon geçirenlerin yarısından fazlası özel hastanelere ve/veya muayenehanelere başvurduklarını belirtiyorlar. Sebebi sorulduğunda ise devlet hastanelerindeki prosedürlerin uzunluğundan ve hizmetin kalitesinden kaynaklandığını belirtiyorlar.

“Nedeni vardı. Süreç uzun değil. Süreç basit. Yaptıkları ameliyatların video görüntülerini ve fotoğraflarını gördüm. Hoşuma gitti, beğendim. Deneyimliydi. Bu yüzden orayı tercih ettim.” (Naz, 2014)

Naz'ın bu hizmeti yurtdışından (Bangkok) aldığını da belirtmekte fayda var. Türkiye'deki sürecin uzunluğunun yanı sıra hastane görevlilerinin tavırlarının da bu yönelimde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Devlet hastanesini tercih edenler ise ekonomik olarak başka türlüünü karşılayamadıklarını vurguluyorlar. Bu durumda devletin kendi yurttaşlarına eşit sağlık haklarını vermekten uzak olduğunu söyleyebiliriz. Açıkçası Türkiye'de gerektiği gibi sağlık hakkından yararlanan çok az vatandaş olduğu bir gerçektir. Fakat trans birey olmak, zaten zor olan durumu giderek kötüleştiriyor.

Operasyon yaptırılanların hemen hepsi arkadaş çevresi ve daha önce bunu deneyimlemiş bireylerin tavsiyeleri doğrultusunda bahsi geçen hastanelere ve doktorlara başvuruyorlar. Bu bağlamda trans bireylerin kendi aralarında kurdukları iletişim ağının pratikte oldukça işe yaradığını görüyoruz.

“Araştırdım, başarılı olduğunu gördüm. Ameliyat olmuş kişilerle görüştüm hemen herkesten olumlu referanslar aldım, başka araştırmalarda yaptım ve sonucunda gidip oldum.” (Demet Yanardağ, 2014)

“Ona giden tanıdıklarım vardı. Sonuçları güzeldi. Gördüklerim etkiledi beni. Bir de ödememde de kolaylık sağ-

ladı adamcağız valla. Ne bileyim. Ama memnun kaldım yani.” (Nevin, 2014)

Yine Uğur da duyumlarından yola çıkarak doktor ve hastane tercihini yaptığını belirtiyor: “*Etraftan çok duydum. O yüzden gittim.*” (Uğur, 2014)

Ayrıca hastane isimleri sorulduğunda özellerin yanında üniversite hastanelerinin olduğunu görüyoruz. *Hacettepe Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi* gibi kurumların tıp fakültelerinde tedavi aldıklarını belirtiyorlar. Özel de ise *Özel Çamlıca Hastanesi, Özel Gazi Hastanesi* gibi hastane adları verildi. Bazı katılımcılar hastane ve doktor adı vermek istemeseler de öne çıkan doktorların başında *Mustafa Şengezer, Harun Özkan ve Mehmet Emin Soysal* geliyor. Örneğin Güneş Harun Özkan’ın adını verdikten sonra ekliyor: “*Bu konuda Türkiye’deki en başarılı doktor olarak bilinmesinden dolayı seçtim.*” (Güneş, 2014)

Cinsiyet geçiş sürecine başlamak, daha önce de belirtildiği üzere bireylerin toplumsal var oluşlarında pozitif bir etki yapıyor. Rahatsız oldukları bedenlerinden kurtulmaya başlamak mücadele için bir motivasyon sağlıyor. Elbette gündelik hayatta ayrımcılıkla karşılaşmaları tamamen sona ermiyor fakat görüşmecilere göre daha “tutarlı” bir bedene sahip oldukları için daha rahat ediyorlar.

“Kendimi psikolojik olarak çok çok daha iyi hissetmeye başladım. Çevrem nasıl değişti, makyaj yapmayı ev arkadaşlarım öğretti mesela hala da öğreniyorum. Bir de şöyle bir şey geldi başıma son bir aydır insanlar beni biyolojik kadın zannetmeye başladı, sakallarımın olmadığı dö-

nemde, insanlar beni biyolojik kadın zannetmeye başladı ve bu beni çok mutlu etmeye başladı. Aslında bununla birlikte şöyle bir sorumluluk da almaya başladım, kadınlar arasında bir dedikodu olur, kadınlar diğer kadınların görünüşü hakkında bu yakışmış bu yakışmamış gibi konuşur, bu benim de başıma geldi. Artık nasıl desem eskiden çok dikkat etmiyordum ne giydiğime ama şimdi kendimi bir şeyin içinde buldum yani dedikodum yapılıyor.” (Z, 2014)

Bununla birlikte ameliyatlardan sonra tüm çevresi değişen ve olumsuz tepkiler alan görüşmeciler de var.

“Her şey değişti. Okuduğum okul bir hiç oldu. Hiç bir işe yaramadı. Ailemden koptum. Arkadaş çevremi tamamen, normal arkadaş çevremi kaybettim. Her şey değişti. Baştan aşağı her şey değişti.” (Dilan, 2014)

Ayrıca ruhsal tatmin dışında pratikte bir değişim yaşamayan, eskiden nasılsa öyle yaşamaya devam eden görüşmeciler de var.

“Aslında çok bir değişiklik olmadı sadece şu değişiklik oldu buna başlamış oldum ve belli bir süre sonra tamamen artık istediğim insan olacağım, içimdeki insan görünür hale çıkacağı için bana bir artısı var onun dışında bana bir artısı yok.” (R, 2014)

“Hiç bir değişiklik olmadı. Hiç bir şey değişmedi. Sadece kendi ruhumu tatmin ettiğimi düşünüyorum.” (Naz, 2014)

Görüşmecilere yöneltilen bir diğer soru ise hastanelere gitmeden önce çekinip çekinmedikleriydi. Bu sorunun cevabı değişkenlik göstermektedir. Bazı görüşmeciler gidebileceklerini belirtirken bazıları da ayrımcılığa maruz kalmaktan çekindikleri için genelde evde iyileşmeyi beklediklerini belirttiler. Bunun en önemli sebeplerinden biri resmi bir kimliklerinin olmamasıdır. Nüfus cüzdanındaki bilgilerin görünümüleriyle uyuşmadığı zamanlarda hastane personeli tarafından sözlü tacize maruz kalabiliyorlar.

“Çok rahat gidiyorum ama şöyle bir şey var sadece Hacettepe’ye gidebiliyorum. Diğer hastanelere gitmek zorunda kaldığımda bir durup düşünüyorum daha çekimser gidiyorum aklımda sorularla. Çünkü Hacettepe’nin tepkisini biliyorum ama bir devlet hastanesinin veya diğer araştırma hastanelerine gittiğimde açıkçası biraz çekinerek gidiyorum. Çünkü onların tepkileri daha farklı oluyor, oldu da. bir ara bir hastalık olmuştu ve adam bana kötü kötü bakmıştı doktor, bunun yanlış olduğunu falan söylemişti ayıp gibisinden, bir de şey sadece doktorlar değil aynı zamanda hastaneye gelen kitle de farklıydı aslında aynı kitle ama tuhaf bakıyorlardı sanki ben farklı bir türmüşüm gibi. Sonra bir keresinde de doktor ismimi söylememe rağmen ısrarla kimlikteki adımlı söylemişti, bu ne bileyim bana kötü hissettirmişti, demoralize ediyor yani bu tür şeyler.” (Z, 2014)

Z, cümlesine başlarken çok rahat gidiyorum dese de deneyimlediği ayrımcılık aslında bireylerin kötü davranışlarla karşılaşsalar bile bunu çok dikkate almadıklarını gösteriyor. Daha büyük bir olay yaşamadan atlatıldığı için ya da kötü muamele içselleştirildiği için olabilir.

“Hayır, gitmiyorum, gidemiyorum. Ayrımcılıkla karşılaşacağımı düşündüğüm için bu konuda çok çekinceliyim. Genellikle hastalıklarımın üzerinden geçerim. İyileşmeyi beklerim evde ya da geleneksel yöntemlerle kendim başım ağrıyorsa ağrı kesici alırım hastaneye gitmek yerine. Trans olmam dolayısıyla Sağlık kurumları benim için ekstra zor şeyler.” (Atlas, 2014)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

HUKUK

Tam da bu noktada daha önce de belirtildiği gibi nüfus cüzdanının rengi büyük önem taşıyor. Sadece iş yaşamı için değil, diğer temel insan haklarının kullanımını konusunda da aksaklıklara sebep olabiliyor.

“Kimlikten dolayı resmi işlerden kaçınıyorum. Sigortasız çalışıyordum mesela bu yüzden. Ev tutarken nüfus cüzdanımın fotokopisini verdim ama anladılar sanırım çok kolay olmadı. Küçük yaşta zannediliyorum, alkollü bir yere girerken, sigara alırken sürekli kimlik (öğrenci kimliği) göstermem gerekiyor.” (Özgür, 2014)

Pratikte yaşanan bu problemlerin ötesinde Atlas nüfus cüzdanını değiştirmek istemediğini belirtiyor:

“Kimlik değiştirmeyi şu anda düşünmüyorum. Benim için bir trans olarak pembe kimlik taşımak daha önemli. Çünkü bunun savunuculuğunu düşünüyorum. Ve bu şekilde haklarımı kazanmak benim için daha anlamlı.” (Atlas, 2014)

“Yani aslında benim için hiç önemli değil. Toplumun algısı erkeksen mavi, kadınsan pembe olacak diye bir algı var. Bir yandan da pembe kimliğin avantajları çok farklı. Pembe kimliğiniz varsa, eşinizin mirasından haklarından yararlanabiliyorsunuz, evlenebiliyorsunuz. Bana kalırsa kimlik rengim de olmasın. Devletin bana sağladığı yasal hakları düşündüğümde ben de pembe kimliğim olsun diyorum. Bu haklardan kadın olarak yararlanmak istiyorum. Bu şekilde kavuşamıyorum o haklara çünkü.”
(Demet Yanardağ, 2014)

Görüşmeciler hukuki süreçler hakkında da kendi aralarında kurmuş oldukları iletişim ağını kullanıyorlar. Başvuru dilekçelerini ve süreçle ilgili deneyimlerini aktarıyorlar. Ayrıca T-Der gibi derneklerden bu konuda yardım alıyorlar. Genel olarak hukuki süreç hakkında bilgi sahibi olmakla birlikte, en büyük sıkıntıları bürokratik işlemlerin uzunluğu.

“Bu tip durumlardaki hastaları fazla bekletmeleri çok can sıkıcı insan zaten bekleye bekleye ömrünün yarısını veriyor ve onun inan daha birçok kat etmesi gereken yolu var. Sürecin biraz daha hızlanması daha olanaklı olur.” (Ali Efe, 2014)

Sürenin yanı sıra bazı yasal zorunluluklar trans bireyler için sıkıntı yaratabiliyor. Özellikle üreme yetisinden yoksun olma zorunluluğu, yaş sınırı ve medeni hal kısıtlaması bireylerin hukuki işlemlere başlamasını geciktiriyor. Elbette temelde insan hakkı ihlali olarak görülebilecek kısırlaştırma politikasıyla, toplumun heteronormatif aile yapısının güçlenmesi sağlanıyor.

“Yani prosedürlerin biraz daha değiştirilmesi gerekiyor açıkçası. Herkesin ulaşabileceği tarzda olmalı bence. Süre değil de. En önemlisi o. bu maddede yer alan bir zorunlu kısırlık şartı var. Bunun insani olarak hak ihlali olduğunu düşünüyor musun? Yani üremeden yoksun olmak. Aslında bakıldığında bunun mantıklı olduğunu düşünmüyorum. Yaş için evet. Evli olmamak, zaten trans birey için mantıklı olan o.” (Kuzey, 2014)

Ayrımcılık meselesi ise herhalde trans bireylerin gündelik hayatlarında en sistemli olarak karşılaştıkları durumdur. Aktarılan deneyimler gösteriyor ki görüşmeciler ev, iş ya da okul hayatlarında en az bir kere ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Ve durum o kadar korkunç boyutlarda ki bazı görüşmecilerin diğer insanların bakışlarını ayrımcılık statüsüne koymadıklarını görüyoruz. Şiddete varan eylemlerle yüze kaldıktan sonra bakış ya da söze karşı duyarlılıkları azalmış olabilir.

“Hangisini anlatayım işyerinde olandan mı okulda olandan mı aile içinde olanlardan mı? Çok yaşadığım için en basitinden işte çalışırken işe başlıyorsun kimliğin pembe sen karşısında tamamen erkeksin görünümünle her şekilde, o bir bayan bekliyor gördüğü şey erkek orada bir dumur yaşıyor zaten. Başlıyor psikolojik saldırıya. Çünkü onlar bekliyorlar ki bir bayan gelsin şöyle hoş bir bayan gelsin taciz edelim bir de onun dumurunu yaşıyorlar. Bu sefer seni ekstra zorlamaya başlıyorlar istifa et diye, yapamayacağın işleri yüklemeye başlıyorlar. Bakıyorlar ki sen yine direniyorsun bu sefer psikolojik saldırıya başlıyorlar.” (R, 2014)

“Birçok defa. Bir kere ailemden çok ayrımcılık gördüm. Hem beni kız çocuğu olarak kabul etmiyorlardı, hem de abime verilen haklardan da yararlanamıyordum. Hani normal erkek gibi verilen haklar, onun sahip olduğu haklardan da mahrum kalarak. Arada derede ikisinden de mahrumdum. Bu en büyük ayrımcılıktı. Artı başka ayrımcılık ne olabilir; tam bu dönüş aşamamın başında o zaman böyle şeyleri tam olarak pek bilmiyordum ve bir kadın kuaförüne gittim. O zaman kadın kuaförü, trans kuaförü, gece kuaförü şeklinde olduğunu bilmiyordum. Masum bir şekilde bayan kuaförüne gitmiştik. Oradan baya böyle hırpalanarak, hani dayak değil de, psikolojik şiddet görerek, aşağılanarak alınmamıştık. O günü hiç unutamam, çok kötüydü.” (Dilan, 2014)

Durum böyleyken maruz kaldıkları bu ötekileştirici tavırları şikâyet edebilecekleri bir mercii olduğunu düşünmüyorlar. Görüşmecilerden sadece biri polise başvurabileceğini belirtti. Onun dışındakiler kendi savunmalarını yapmak zorunda bırakılıyorlar. Başından geçen hırsızlık olayı için polise başvuran görüşmecilerden birinin yaşadıkları ise var olan mercilerin trans bireylerin haklarını savunmaktan uzak olduklarını gösteriyor.

“Cebinden para çıkacak. Avukata gideceksin, vereceksin, uğraşacaksın. Avukata başvurmadan, sen kendin o süreci adliyede gerçekleştirmek istersen; dediğim gibi devlet zaten bizi tanımıyor halen. Çünkü Türkiye’de eşcinsel yok onlara göre. Bu yüzden ben kalkıp bir trans bireyim böyle bir durumu şikâyet ettiğim zaman hiç ilgilenmezler. Bunun en büyük örneğini ben size şimdi söylüyorum. Geçen yıl, İstanbul’a gitmiştim. Operasyon için burnumdan.

Bir aksilik oldu benim Ankara'ya gelmem gerekti. Ertesi gün, operasyonu geçiriyorum, ertesi gün Ankara'ya gelmek istedim. Otobüse ya da uçağa binecek durumum yoktu. Maddi yönden değil. Çünkü gecenin bir saatiydi. Gece saat 01.00. Neyse, gece taksicinin biriyle bir şekilde anlaştım, Ankara'ya geldim. Taksici benim cep telefonumu ve bilgisayarımı çaldı. Evet. Hastalığımдан yararlandı, ağzım yüzüm her yer şiş. Zaten yorgunum. Sabah saat 6-7 gibi gelmiştik. Her neyse ben bu durumu karakola şikâyet etmek istedim Karakola gittim. Karakola gittiğim zaman oradaki polis memurlarının yapmış olduğu hareketler mide bulandırıcıydı. Orada ben polisin biriyle kavga ettim. Her neyse, sonuç itibarıyla ben transım. Yüzüm gözüm her yerim şişmiş. Kafamda sargı var. Ama kadın kıyafetimle gitmişim. Ben o gün sinirimden çatladım. Polis bana dedi ki; İlkay bey dedi. Ben de dedim ki polis memuruna, kabalık yapıyorsun dedim. Sen terbiyesizlik yapıyorsun, işini yap dedi. Direkt polisle kavga ettim ben. Yüzüm gözüm şişmiş, ben buraya ifade vermeye gelmişim. Benim trans olduğumu da görüyorsun. Üstümde benim erkek kıyafeti yok dedim. Masanın üstüne de vurdum. Sen polisse dedim, eğer benim burada ifademi alıyorsan sadece ifademi alacaksın dedim. Benim ne giydiğimi görüyorsun zaten dedim. Hanımefendi diyeceksin sen dedim. Ondan sonra polis memurunun ifadesini ben geçen hafta okudum. Ayın yirmisinde mi ne okumuştum. Tekrar beni ifade için çağırılmışlardı. Savcılıktan karar gelmiş, ifadenin tekrar alınmasını istemişlerdi. Geçen hafta gittiğim zaman da benim vermiş olduğum ifadeyi ben tekrardan teyit amaçlı okumak istedim. Okurken de çünkü o zaman narkozun etkisindeydim. Fotokopisini almadım, rahatsızdım, bir de polis memuruyla kavga ettim. İfadede şunu

yazmış polis memuru; casper telefon, nokia bilgisayarı çalınmıştır. Ne kadar şapşallık, bir polis memuru, hadi ben narkozluydum, çok kötüydüm, aklım ermedi belki ben karıştırdım, sen aptal mısın ki casper telefon olur mu, ben hiçbir yerde duymadım. Ya da nokia bilgisayar olur mu? Polis ifademi karıştırmış. Daha neler neler karıştırmış. Bu bir yıl önceki bir olaydı. Geçen hafta bu ifadeyi okuduğum zaman polis memuru da bana dedi ki o başka bir polis memuru, ya böyle marka mı olur dedi. Nasıl ifade vermişsin dedi. Hayır dedim senin görev arkadaşlarından birisinin dedim, zevzekliği, şapşallığı bu dedim. Ben gayet doğru ifade verdim dedim. Kendisinin amacı benimle dalga geçmekti dedim. Bayağı bir tartışmıştım. Şimdi görsem bak onu gırtlaklarım. Çok sinirliyim yani. Tabi ki de düşünürüm. Ama yani bana o sözü söylemiş olsa, ben bir kitap okumuştum. Bert Fellingner orada şunu söylüyor -Alman bir yazar, muhteşem bir kitap yazmış-. Kitaptan ben şunu çıkardım; eğer diyor böyle bir süreçte peşinden koşmadıysanız, ilahi bir hak vardır. İlahi bir adalet vardır. Sen kalkıp onunla uğraşmadın, vazgeçtin, caydın ama ilahi bir adalet var. İlerleyen zamanlarda ondan çıkmasa bile onun çocuğundan onun torunundan mutlaka çıkar diyor. Ve eşcinsellik üzerine de bir şey yazmıştı, benim babamın ya da annemin tarafından eşcinsel bir çocuğa, bu dedem olabilir, onun babası olabilir yani atalarımından birisi ya kınamıştır veyahut da gücüne gidecek bir söz söylemiştir, daha sonraki nesilde, ben kendimi sayıyorum, bende çıkmıştır. Yani, hani nesil nesil atladıktan sonra birinden çıkıyor yani. O polis memurunun bana öyle demesiyle ben kalkıp bir şeyler yapmak istedim ama uğraşamadım. Çünkü o polis memuru. Devlet polis memuruyla aynıdır. Yani ilahi hak vardır. Çıkar bir şekilde.” (Elif, 2014)

Üstelik bu ayrıştırıcı tavır sadece heteronormatif kuralların geçerli olduğu alanlarla sınırlı değil. Trans bireyler arasında ayrımcılık olup olmadığını sorduğumuzda fikri olmayan üç görüşmeci dışındakiler bu soruya olumlu yanıt verdiler. Trans bireylerin birbirlerini estetik kaygıları ve fiziksel görünüşleri üzerinden ötekileştirdiklerini söyleyebiliriz. Birinin daha kadınsı/erkeksi olması/olmaması öteki için dışlayıcı bir tavır takınmak için geçerli bir sebep olabilir.

“Yani çok kadın görünümüne yakınsan, sesin inceyse, boyun, posun, ya da görünümün kadına çok yakınsa sorun yok. Ama çok erkeksi bir transsan ya da trans erkekken kadınsı bir transsan o zaman çok büyük bir aşağılanma falan oluyor. Çünkü toplum kendisi gibi olanı istiyor. Tam tersi bir şeyi kabul etmiyor. Hani diyorlar ki kadın gibiyse tamam bu olmuş, okey. Buna göz yumabiliriz. Ama erkeksi bir transsan yok bunun olmaması gerekiyor diyorlar. Hâlbuki onun ruhunu bilemez. Belki de o diğerlerinden daha çok kadınsı.” (Dilan, 2014)

Bu durum, hem ataerkil dayatmaların nasıl içselleştirildiğini gösteriyor hem de mücadele alanında politik bir tavrın zorunluluğuna işaret ediyor. Birey kendi iktidar alanında, daha önce kendisi deneyimlemiş olsa bile, karşısındakinden üstün olmaya çalışıyor.

SONUÇ YERİNE

Bu bölümde katılımcılara LGBTİ dernek üyeliklerinin olup olmadığı, bu derneklerden beklentileri ve genel olarak çalışma ile ilgili görüşlerine ilişkin sorular soruldu.

30 katılımcının 10'u LGBTİ derneklerine üye olduğunu belirtirken, 5 katılımcı gönüllü olarak dernek aktivitelerine katıldığını söylüyor. Bunun dışında kalanlardan 13'ünün herhangi bir dernek üyesi bulunmuyor, 2 kişi ise soruya cevap vermemiş.

Genel olarak dernekler ve bunlara üye olmak konusunda olumlu tepkiler verilirken Savaş duruma eleştirel yaklaşıyor:

“Hayır değilim bir derneğe üye olmayı da hiç düşünmedim çünkü LGBT adı altında sadece eğlenceye zaman ayrılıyor. Fakat konu ne biliyim seks işçiliğine destek vermek olduğunda veya herhangi bir şeyde toplantılara katılmıyor desteklere gelinmiyor. Bu yüzden hoşlanmıyorum derneklerden.” (Savaş, 2014)

Derneklerle ilgili beklentiler sorulduğunda ise danışmanlık ve hak mücadelesinin öne çıktığını görüyoruz. Kötü ya da bilinmeyen bir durumla karşılaşıldığında LGBTİ derneklerinin daha hızlı ve etkili inisiyatif almaları gerektiğini düşünen katılımcılar var.

“Birbirimize kanat olalım ve bu zorlu süreçte herkesin birbirine destek olmasını istiyorum.” (Ali Efe, 2014)

“Bir LGBTİ Derneği’nden beklentilerim hak savunuculuğu ve deneyim aktarımı. Birbirimize ne kadar deneyim aktarıp hak savunuculuğu yapabilirsek bu hepimiz için daha iyi olacak diye düşünüyorum. Mesela hiç bilgisi olmayan birine ben tecrübelerimi aktarabiliyorum. Ya da adli dava olduğunda bu işi sırf para için yapmayacak bir avukata yönlendirebiliyorum. Sırf trans diye diğer müvekkillerinden daha fazlasını alan avukatlar gördüm.” (Demet Yanardağ, 2014)

“LGBTİ derneklerinden beklentim şu aslında; sadece nicel değil de nitelikli bir yapılaşma olsun. Çünkü şu anki ortamda herkes, her kafasına esen bir dernek açmış. Her Ayşe’yle, Fatma’yla kavga eden ayrı bir dernek açmış. Buradaki şey ne olabilir. Profesyonellik olabilir. Biz profesyonelliğimizi kaybedersek ne olur, LGBTİ derneklerin hiç bir etkisi olmaz. Kendi aranızda vardır sorun ama merhabalaşırın. Dernekler arasında görüşülür. Ama ben eyvallah etmem, ben giderim şeklinde davranış çok yanlış. Zaten ötekiyiz. Ötekinin ötekisi, ötekinin ötekisi oluyoruz, bölündükçe bölünüyoruz.” (Sarp, 2014)

Naz ise derneklerin, hedef kitlelerine ulaşmada sıkıntı yaşa-

dıklarını öne sürüyor:

“LGBTİ bireylere çok fazla ulaşamıyor bu dernekler, çok fazla yakınlık, iletişim kuramıyorlar bence. Derneklerin eksikliği belki de.” (Naz, 2014)

Yine sonuç bölümünde sorulan sorulardan biri katılımcıların sevgililerinin olup olmadığıydı. Bu soru bireysel ve toplumsal olarak ötekileştirilen bireylerin en yakınlarındaki insanlardan destek alıp almadıklarını anlamaya yönelikti. Sevgilisi olduğunu belirten görüşmeciler, süreçleri konusunda desteklendiklerini belirtiyorlar. Elbette trans olmalarından ötürü partnerleri/sevgilileri tarafından terk edilen katılımcılar da var. Yalnızlığa itilen bireylerin duygusal ilişkiler yürütmeleri, onları hayata bağlıyor ve süreçlerine başlamalarını ve/veya tamamlamalarını sağlıyor.

Yine bu bölümde anlaşıldığı üzere katılımcılar böyle bir araştırmaya katıldıkları için memnundur. Kendilerini dinleyen, fikirlerine önem veren birilerinin olması birey olarak var olmaları konusunda oldukça anlamlı olsa gerek.

Son olarak araştırmaya dair söylenebilecek başlıca şeylerden biri, bu çalışmanın cinsiyet geçiş süreci için rehber niteliğinde olabileceğidir. Daha önce böyle bir çalışma yapılmamasının yanı sıra, trans bireyler arasında ağ kurma ve bu ağı pratikte yaşanan sorunları çözmeye önemli bir rolü olduğunu belirtmekte fayda var. Fakat görüşmeci sayısının azlığı, çalışmayı genele yaymada sıkıntı yaratabilir. Bu nedenle daha büyük kapsamlı ve derinlikli araştırmaların yapılmasını gerektiğini söylemek gerek.

4

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

SÖZLÜK

TOPLUMSAL CİNSİYET (*İngilizce: GENDER*)

Farklı kültürlerde, farklı coğrafyalarda ve farklı tarihsel zamanlarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumluluklar bütünü ifade eder. Bu tanım, tipik olarak kadınlara ya da erkeklere ait özellikler ve beceriler ile değişik durumlarda kadın ve erkeklerden genellikle beklenen davranış biçimlerini de içerir. Her iki cinse ait bu tür

özellikler; aile, arkadaşlar, söz sahibi kişiler, dini ve kültürel öğretilerin yanı sıra okul, işyeri ve basın-yayın organlarının etkileri ile şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı; kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı rollerini, sosyal konumlarını, ekonomik ve politik güçlerini yansıtır ve aynı zamanda tüm bunları etkiler.

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ

(İngilizce: GENDER ROLE):

Toplumsal cinsiyetin bir parçasıdır ve kişinin kendisini bir oğlan çocuk/erkek veya kız çocuk/kadın konumunda göstermek için yaptığı ve söylediği şeylerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Bireyler arasındaki biyolojik cinsiyet farkı toplumsal bir eşitsizlik yaratmamaktadır. Ancak, kadına ve erkeğe yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları bireyler arasında bir eşitsizlik ve ayrımcılığa sebep olmaktadır. Bu, ataerkil toplumdaki cinsiyetçi yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır.

TOPLUMSAL CİNSİYET / BİYOLOJİK CİNSİYET:

İki sabit toplumsal cinsiyet kimliği olduğu düşüncesinin ötesine geçmek, bazılarımız için yeni ve baş etmesi güç bir fikirken, bazılarımız için hayatın ta kendisi. “Biyolojik cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” ayrı, ancak bağlantılı kavramlardır. Biyolojik cinsiyet, genel olarak, bir insanın penis, testisler, vajina, rahim ve benzeri biyolojik özellikleri üzerinden tanımlanır. Bunlar anatomik bakımdan bir kişiyi kadın ya da erkek olarak tanımlayan özelliklerdir. “Toplumsal cinsiyet” ya da tıpta kullanılan terimiyle “cinsellik kimliği” ise çeşitli anlamlarda kullanılır. Bazen “toplumsal cinsiyet” kavramıyla toplumsal cinsiyet rolleri ya da ifadeleri -belli bir zaman döneminde belli bir kültürde “erkeksi” ya da “kadınsı” kabul

edilen davranış özellikleri- kastedilir. Bu özellikler, saç şekli ve giyim stilinden, insanların konuşma ya da duygularını ifade etme tarzlarına kadar uzanabilir. “Toplumsal cinsiyet” kavramı, toplumsal cinsiyet kimliğini -erkek, kadın ya da transseksüel olarak kendimize dair içsel algımızı- ifade etmek için de kullanılabilir.

CİNSEL YÖNELİM:

Belli bir cinsiyetteki bireye karşı süregelen duygusal, romantik ve cinsel çekimi ifade eder. Cinselliği oluşturan dört unsurdan biridir. Cinsellikle ilgili diğer üç unsur ise; Biyolojik cinsiyet, Toplumsal cinsiyet kimliği (erkek ya da kadın olmaya ilişkin psikolojik duyum) Toplumsal cinsiyet rolüdür (eril ya da kadınsı davranışları belirleyen kültürel normlara uyum). Tanımlanmış üç cinsel yönelim ise; Kişinin kendi cinsiyetinden birine yönelmesi eşcinsellik, Kişinin karşı cinsiyetten birine yönelmesi heteroseksüellik, Kişinin her iki cinsiyete de yönelmesi biseksüelliktir. Cinsel yönelim, duyguları ve kendilik kavramını içerdiği için cinsel davranıştan farklıdır. Bireyler davranışlarıyla cinsel yönelimlerini ifade edebilecekleri gibi etmeyebilirler de.

Eşcinsel:

Duygusal/cinsel açıdan hemcinsine ilgi duyan kadın veya erkek. Eşcinsellik uzun yıllar boyunca bilim çevreleri de dâhil olmak üzere çeşitli gruplar tarafından bir cinsel kimlik bozukluğu, hastalık, sapıklık gibi olumsuz ifadelerle tanımlanmıştır. 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı-IV (DSMIV) ile ve daha sonra 1992 yılında Dünya Sağlık Örgütü de Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (ICD) ile eşcinselliğin ruhsal bir bozukluk olmadığı kararını almış ve bu kavramı hastalık

sınıflandırmalarından çıkarmıştır. Türkiye’de de resmi olarak DSM-IV kullanılmaktadır.

Gey:

Erkek eşcinsel. Bu terim, eşcinsel kurtuluş hareketiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, “homoseksüellik”ten politik bir kopuş olarak tanımlanmıştır. “Homoseksüel” kelimesi, tıp tarafından tanımlanmış olduğu halde, “gey” kelimesi, aynı cinsten insanların birbirlerine karşı duygusal, erotik, cinsel yönelimleriyle yarattıkları hayat tarzını tanımlamak için, eşcinsel bireyler tarafından ortaya konmuştur. Başlangıçta hem kadın hem erkek eşcinselleri kapsayan bir sözcük olmakla beraber, günümüzde sadece erkek eşcinseller kendilerini ifade etmek için kullanmaktadırlar; ancak İngiltere’deki karşılığı olan “gay” sözcüğü yurtdışında gündelik konuşmada her iki cinsiyet için de kullanılabilir. Bu kelimenin, Türkçe’ye, İngilizce’den olduğu gibi alınması 1980’lere rastlar. 2000’li yıllardan itibaren de, şu an kullanılan haliyle, okunduğu gibi yazılmaktadır. İlk kez, 1999’da Türkiyeli Eşcinseller Buluşması sonrasında “gay” sözcüğü, Türkçeleştirilerek “gey” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eylül 2006 tarihinden itibaren de Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğünde gey, erkek eşcinsel olarak tanımlanmaktadır.

Lezbiyen:

Kadın eşcinsel. Sözcüğün kökeni, M.Ö. 6.yüzyılda, Yunan kadın şair Sappho’nun yaşadığı Lesbos (Türkçe adıyla, Mıdilli) adasından gelir.

Biseksüel:

Duygusal/cinsel açıdan her iki cinsiyete de ilgi duyan kadın veya erkek. Biseksüel bir kimse her iki cinse de aynı ölçüde

ilgi duymayabilir ve bu ilginin derecesi zaman içinde değişebilir. Biseksüellik, aynı anda hem bir kadına hem bir erkeğe ilgi duymak, her iki cinsiyetten iki birey ile aynı anda birlikte olmak anlamına gelmez.

Heteroseksüel:

Duygusal/cinsel açıdan karşı cinsiyete ilgi duyan kadın veya erkek. Heteroseksüellik, kendiliğinden ve zorunlu olarak, toplumda egemen olan var oluştur. Toplumda “norm” olan heteroseksüellik olduğundan ve aksini söylemedikçe herkes heteroseksüel sayıldığından heteroseksüel bireyler, kendilerini heteroseksüel diye tanımlamak gereği duymazlar.

CİNSİYET KİMLİĞİ

Karşıt Giysicilik-Tra(ns)vestizm (Transvestism): Geçici olarak karşı cinsten biri gibi yaşamak için, o cinsle ait giysilerin giyilmesi ve karşı cins gibi davranılmasıdır. Kalıcı bir cinsiyet değişikliği özlemi veya bununla ilgili hormonal/cerrahi tedavi isteği yoktur. Bu terim Avrupa’daki Crossdresser’a denk gelir ama ülkemizde daha çok transseksüellikle karıştırılmaktadır.

Travesti:

Daha çok dış görünüşle ve davranışlarıyla karşı cinsle ait olma isteğinde olan kişi. Bu sözcük kişideki transvestizmi ifade eder. Halk arasında travesti dendiğinde daha çok kadın giyimindeki/davranışındaki erkekler akla gelse de travesti kelimesi aslında hem erkek hem de kadın için geçerlidir; yani erkek giyimindeki/davranışındaki kadınlar için de kullanılır.

Transseksüel:

Kendisini karşı cinsten biri olarak tanımlayan kişidir. Hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Kişi erkek olduğu halde

kadın olmayı isteyebilir, kadın olduğu halde erkek olmayı isteyebilir. Ancak transseksüel, daha çok ruhsal eğilimler için belirleyici bir kelimedir. Kişinin davranışlarından çok iç dünyasında kendisini karşı cinsten biri gibi görmesi, hissetmesidir. Bu yüzden transseksüel bireyleri dış görünüşlerinden belirlemek söz konusu değildir. Çünkü bireyler, kendilerini karşı cinsten hissettiklerini dış görünüşlerine her zaman yansıtmazlar. Transseksüellik cinsiyete dair kimliği ifade eder; bireylerin cinsel yönelimi ile alakası yoktur. Transseksüel bir birey, heteroseksüel, biseksüel veya eşcinsel olabilir. -Halk arasında travesti, ameliyatla kadın olmamış, yalnızca dış görünümü ve davranışlarıyla kadın kimliğine bürünenleri; transseksüel ise giyim ve davranışlardan öte ameliyatla kadın olanları tanımlamak için kullanılan yerleşmiş kelimelerdir. Oysa her iki cinsiyet için de geçerli olmak üzere, kişinin cinsiyet geçişi ameliyatı olması ya da olmaması tanımlamalarda belirleyici özellik olmamalıdır. Kişinin kendisini nasıl hissettiği üzerinden getirdiği tanımlamanın esas alınması gerekir.

Transgender:

her hangi bir cerrahi müdahale geçirmiş ya da geçirmemiş kadın veya erkeklerden biyolojik cinsiyetine ve görünümüne bir şekilde müdahale edenlerin tamamını kapsayacak şekilde, İngilizce bir tanımlama olup Türkçe'deki travesti ve transseksüel tanımlamalarının ikisini de kapsar. İngilizcede LGBT kısaltmasındaki T'dir. Yurtdışında yaygın olarak kullanılmakla birlikte ülkemizde bu terim çok fazla yaygınlık kazanmamıştır.

İnterseks:

Kadın ve erkekler için olağan sayılmayan bir şekilde dış genital organ ya da iç üreme sistemi ile doğmuş kişi.

HETEROSEKSİZM:

Heteroseksüelliğin yegâne cinsel yönelim olduğunu ileri süren, diğer cinsel yönelimleri yok sayan, baskılayan ya da aşağılayan ideolojidir. Kadınlara yönelik ayrımcılık olan seksizmin (cinsiyetçilik), heteroseksüel olmayanlara yönelik halidir. Heteroseksizm, heteroseksüelliği bir zorunluluk olarak görme ve biricik varoluş biçimi olarak dayatma halidir. Heteroseksizm, Gordan'ın sosyoloji sözlüğündeki tanıma göre, 'Karşı cinsten insanların ilişkiye girdiği heteroseksüelliğin karşıtı olarak aynı cinsten insanların ilişkiye girdiği homoseksüelliğin yer aldığı bir dizi toplumsal arenada heteroseksüelliğe ayrıcalıklı rol atfedilen, çok çeşitli toplumsal pratikleri (dilbilimselden fiziksele kamusal ve özel alanda açık ve üstü kapalı olarak) anlatan bir terimdir. Heteroseksizm tek başına eşcinsellik karşısında konumlanan bir durum değildir.

HETERONORMATİVİTE:

Heteroseksüelliğin normal ve tek cinsel yönelim olarak görülmesi, toplumsal değerlerin, kuralların ve yaşam biçimlerinin herkes heteroseksüelmiş gibi kabul edilmesidir. İnsanların kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmasını; cinsel ilişkilerin/evliliklerin sadece ve sadece karşı cinsiyetlere sahip kişiler arasında olabileceğini ve her cinsiyetin kendine has rolleri olduğunu iddia eden inançlar, düşünceler, normlar bütünüdür.

HOMOFOBİ:

Genel anlamıyla eşcinsellere ilişkin olumsuz duygu, tutum ve davranışlar olarak tanımlanır. Homofobi, kişisel bir korku ve irrasyonel bir inanç olmanın çok ötesinde kültür ve anlam sistemleriyle, kurumlar ve sosyal geleneklerle ilişkili olarak ele alınması gereken politik bir alanda oluşan, gruplar arası bir sürece işaret eder. Homofobi, daha bireysel (kişilik, benlik

algısı, bilişsel yapılar vb.) süreçlerin de etkilediği, eşcinsellerin ve biseksüellerin bir dış grup olarak kavramsallaştırılması sonucunda oluşan ve belirli stereotiplerin eşlik ettiği bir gruplar arası ilişki ideolojisi olarak görülebilir. Homofobik ideoloji kendiliğinden kişisel bir özellik olarak değil, belirli bir sosyo-kültürel bağlam içinde oluşur. Kültürel ve bireysel koşullar ve süreçlere dayalı bütün köklerine rağmen pek çok sosyal psikolog, homofobinin ırkçılık ve seksizm (cinsiyetçilik) bağlantıları içinde anlaşılabilirliğini düşünür. Homofobi bu anlamda seksizmin önemli bir uzantısıdır. Heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimlere sahip insanlara karşı şiddet, erkekliğin, bir anlamda cinsiyetçi kullanımıyla “insanlığın korunması ve kontrolü” için bir mekanizma haline gelir.

TRANSFOBİ:

Travesti ve transseksüellere yönelik önyargı ve nefreti anlatır. Biyolojik cinsiyetinden dolayı kendisinden beklenen seksüel ve toplumsal rollere uymayarak cinsiyet değiştirenlere karşı bir tür kaygı ve korku ifadesidir.

Nefret Suçu:

Bir kişiye veya gruba karşı ırk, dil, din, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği gibi önyargı doğurabilecek nedenlerden ötürü işlenen, genellikle şiddet içeren suçları ifade eder. Eğer bu suç bir defaya mahsus olarak işlenmemişse ve süreklilik arz ediyorsa, suç işleyenler nefret grubu olarak adlandırılırlar. Bu suçları engellemeye ve suç işleyenleri cezalandırmaya yönelik düzenlenmiş yasalara ise nefret yasası denir.

Gey ve Lezbiyen Partnerler için Evlilik Yasası:

Lezbiyen ve gey partnerlerin birlikteliklerinin yasalar önünde tanınması için farklı ülkelerde farklı uygulamalar söz

konusudur. Gey ve lezbiyen partnerler için evliliğe paralel olarak birçok paralel uygulama söz konusudur.

Sosyal Beraberlik Paktı:

Heteroseksüel çiftlerin sahip olduğu, vergi, emeklilik, miras hakkı gibi birçok konuda olanaklar sağlamaktadır. Kayıt olmuş çiftler beraber araba sigortası edinme, birbirlerini sosyal güvenlik poliçeleri kapsamına alabilmeleri, beraber vergi bildiriminde bulunabilmeleri ve birbirlerine mülkiyetlerini vergi konusunda avantajlı olarak miras bırakabilmeleri gibi haklardan da faydalanabilir. Kayıtlı beraberlik: Birlikte olduklarını teyit eden resmi bir belgeyi imzalayabilirler ki bu durumun getirdiği avantajlar heteroseksüel partner evliliklerinin getirdiklerine oldukça yakındır.

Bildirimde Bulunma:

Aynı cins çiftler için bildirim hakkı vermektedir. Bildirimde bulunmak, getirdiği avantaj veya tanınma bağlamında genelde çok fazla etkiye sahip değildir. Ancak çift olarak yasalar karşısında tanınmayı sağlar.